

Stanisław Szelhaus

ANALIZA PRZESTĘPCZOŚCI WIELOKROTNYCH RECYDYWISTÓW

Rozdział I

PRZESTĘPCZOŚĆ 440 WIELOKROTNYCH RECYDYWISTÓW

Jak już podano we wstępie, tylko połowę spośród 440 recydywistów w wieku 26—35 lat, karanych co najmniej 4 razy i co najmniej czwarty raz przebywających w więzieniu, objęto badaniami szczegółowymi. Dane uzyskane co do drugiej połowy materiału ograniczają się do informacji figurujących w „zapytaniach o karalność” z Centralnego Rejestru Skazanych Ministerstwa Sprawiedliwości i rejestru Centralnego Zarządu Więziennictwa. W zakresie wiadomości o przestępczości tych badanych brak jest przede wszystkim danych o okresie nieletniości oraz wyciągów z akt sądowych poprzednich spraw karnych. Ten ograniczony zakres informacji posiadanych o wszystkich 440 recydywistach sprawia, że w tej części opracowania można było uwzględnić tylko niektóre zagadnienia, przy czym ich merytoryczna analiza jest w wielu przypadkach bardzo utrudniona. Jednakże przedstawienie niektórych danych o przestępczości 440 recydywistów wydawało się celowe z tego względu, iż dane te dotyczą wszystkich więźniów — wielokrotnych recydywistów, którzy w ciągu ok. 2 lat przebywali w Centralnym Więzieniu w Warszawie i odpowiadali wymienionym poprzednio kryteriom.

Badając wiek recydywistów w chwili przeprowadzania badań (por. tabelę 1), stwierdzono, że spośród ogółu recydywistów w wieku 26—35 lat karanych już co najmniej 4 razy niemal połowa (41,8%) nie przekroczyła jeszcze 31 lat, a ponad połowa (58,2%) była w wieku 31 — 35 lat. Charakterystyczne jest, że odsetki recydywistów w poszczególnych rocznikach wieku układają się bardzo równomiernie (od ok. 7% do ok. 11%) z wyjątkiem 2 najstarszych roczników najliczniej reprezentowanych — recydywiści w wieku 34—25 lat stanowią bowiem 30% ogółu omawianej kategorii recydywistów. Najmłodszych recydywistów (26-letnich) dzieli od ukończenia 17 lat ok. 9 lat, a najstarszych (35-letnich) — ok. 18 lat; ponieważ przeciętny wiek badanych wynosi ok. 31 lat, okres, który upłynął od prze-

kroczenia wieku odpowiedzialności karnej, wynosi dla wszystkich objętych badaniami ok. 14 lat.

Biorąc pod uwagę miejsce zamieszkania ustalono, że niemal $\frac{2}{3}$ recydywistów (65%) mieszkało na terenie Wielkiej Warszawy, a 22% w najbliższej okolicy — 15% w miastach i osiedlach podwarszawskich (np. Otwock, Wołomin, Pruszków,

Tablica 1. Wiek 440 recydywistów w chwili objęcia ich badaniami

Wiek (w latach)	Liczba bezwzględna	%
26	32	7,3
27	31	7,0
28	38	8,6
29	42	9,6
30	41	9,3
31	48	10,9
32	38	8,6
33	38	8,6
34	61	13,9
35	71	16,2

Ursus, Marki, Błonie), a 7 % we wsiach podwarszawskich (w powiatach: pruszkowskim, otwockim, wołomińskim itd.).

Tak więc 87% badanych recydywistów mieszkało w Warszawie lub w niewielkiej odległości od stolicy, umożliwiającą dojazd do pracy do Warszawy. Należy przypuszczać, iż niemal wszyscy oni byli dość blisko powiązani z Warszawą.

Tablica 2. Wiek pierwszego skazania u 440 recydywistów po ukończeniu 17 lat

Wiek (w latach)	Liczba bezwzględna	%
Ogółem	440	100,0
17—18	168	38,2
19—20	126	28,6
21—24	96	21,8
25 i powyżej	50	11,4

Potwierdzają to dane, uzyskane od recydywistów badanych szczegółowo, oraz fakt, iż większość z nich miała sprawy (wszystkie lub większą część) w sądzie dla miasta Warszawy. Pozostałych 13 % recydywistów mieszkało bądź w miastach woj. warszawskiego bardziej odległych od Warszawy (np. Żyrardów, Płock, Sochaczew itd. — 8%), bądź we wsiach położonych na terenie powiatów nie graniczących

bezpośrednio z Warszawą (5%). Jednakże większość z nich miała również przynajmniej 1 sprawę w sądzie dla miasta Warszawy.

Ogółem więc spośród 440 recydywistów 65% mieszkało na terenie Wielkiej Warszawy, 23% w miastach i osiedlach położonych w woj. warszawskim, a 12% we wsiach.

1. Przechodząc obecnie do bardziej szczegółowego omówienia przestępczości 440 recydywistów, u których przeciętna liczba skazań wynosi 6,7, należy przede wszystkim zwrócić uwagę na początek ich przestępczości. Trzeba jednak pamiętać o tym, że odnośnie do 220 recydywistów nie objętych badaniami szczegółowymi nie ustalono, czy mieli oni sprawy sądowe w okresie nieletniości lub czy popełniali wówczas przestępstwa, za dokonanie których nie odpowiadali przed sądem dla nieletnich. Dlatego też dane, zamieszczone w tabelicy 2 oznaczają tylko, w którym roku życia recydywiści byli pierwszy raz karani po ukończeniu 17 lat.

Ze względu jednak na to, iż zagadnienie kształtowania się rzeczywistych początków przestępczości jest szczególnie istotne dla problematyki recydywy, przytaczamy obecnie pokrótce (kwestia ta będzie obszerniej omówiona w 2 części pracy) dane dotyczące przestępczości w okresie nieletniości 220 recydywistów objętych badaniami szczegółowymi. Z danych tych wynika, iż co trzeci recydywista (36,8%) miał sprawy sądowe już w okresie nieletniości, a jeśli uwzględnimy ponadto takich recydywistów, którzy wprawdzie nie mieli spraw sądowych w tym okresie, ale jak ustalono w wywiadach, niejednokrotnie kradli przed ukończeniem 17 lat, to okazuje się, że tylko w ok. 43% przypadków nie zdołano ujawnić popełniania przestępstw w okresie, gdy obecni recydywiści byli jeszcze nieletnimi. Nawet jednak te dane należy uznać za niższe od rzeczywistych, gdyż co do badanych liczących co najmniej 33 lata oraz urodzonych i zamieszkałych poza Warszawą nie można było sprawdzić karalności w repertoriach sądów dla nieletnich. Z tych względów za bardziej miarodajne należy uznać, że 63,2% recydywistów miało sprawy sądowe lub popełniało przestępstwa niejednokrotnie w okresie nieletniości, co zostało ustalone w odniesieniu do 136 spośród tych 220 recydywistów, o których można było uzyskać miarodajne informacje.

Uzyskane wyniki potwierdzają więc tezę, iż u znakomitej większości recydywistów początek przestępczości sięga okresu nieletniości¹

Rozpatrując obecnie wiek recydywistów, w którym mieli oni pierwsze sprawy sądowe po ukończeniu 17 lat, stwierdzamy (por. tabelicę 2), że aż 38,2% spośród nich było pierwszy raz karanych już w wieku 17—18 lat (w tym 20% w wieku 17 lat). Jeśli uwzględnimy jeszcze pierwsze skazania w wieku 19—20 lat (28,6%), to okazuje się, że aż $\frac{2}{3}$ recydywistów (66,8%) miało pierwsze sprawy sądowe przed ukończeniem 21 lat. Pierwsze skazanie w starszych rocznikach wieku (po ukończeniu 21 lat)

¹Na marginesie warto podać, iż co do 220 recydywistów nie badanych szczegółowo ustalono (tylko na podstawie danych z Centralnego Rejestru Skazanych), że co najmniej 20% spośród nich

miało sprawy sądowe w okresie nieletniości. Jest to oczywiście odsetek na pewno znacznie niższy od rzeczywistego.

miało miejsce tylko w 33,2 % przypadków, przy czym warto zwrócić uwagę na to, że 50 recydywistów (11,4%) było skazanych pierwszy raz mając dopiero co najmniej 25 lat, a mimo to przed ukończeniem 35 lat byli już karani 4 lub więcej razy i co najmniej 4 razy przebywali w więzieniu.

Chcąc odpowiedzieć na bardzo istotne pytanie, czy rozmiary recydywy są większe u osobników, którzy pierwszy raz byli karani wcześniej, czy też u tych recydywistów, u których pierwsze sprawy sądowe przypadają na lata późniejsze, skorelowano wiek pierwszej sprawy sądowej z liczbą skazań.

Z danych zamieszczonych w tablicy 3 wynika, iż spośród recydywistów, którzy byli pierwszy raz skazani mając 17—18 lat, tylko 25% było następnie karanych

Tablica 3. Wiek pierwszego skazania a liczba skazań u 440 recydywistów

Wiek (w latach)	Skazania									
	ogółem		4—5		6—7		8—9		10 i więcej	
	l.b.	%	l.b.	%	l.b.	%	l.b.	%	l.b.	%
17—18	168	100	42	25,0	59	35,0	40	23,9	27	16,1
19—20	126	100	54	42,9	42	33,3	1,8	14,3	12	9,5
21—24	96	100	49	51,0	40	41,7	3	3,1	4	4,2
25 i powyżej	50	100	30	60,0	13	26,0	6	12,0	1	2,0

4—5 razy, natomiast niemal połowa (40%) co najmniej 8 razy (w tym 16% — 10 i więcej razy); spośród karanych pierwszy raz w wieku 19—20 lat — 4—5 skazań miało już ok. 43%, a 8 i więcej 24%. Spośród takich recydywistów, którzy mieli pierwsze sprawy sądowe w wieku 21—24 lata, aż ponad połowa (51,0%) była karana tylko 4—5 razy i zaledwie 7% — 8 i więcej razy. Wreszcie spośród recydywistów, którzy pierwszy raz byli skazani najpóźniej (w wieku 25 lat lub powyżej), największy odsetek (60%) był karany tylko 4—5 razy. Dość wysoki odsetek karanych 8 i więcej razy występujący w tej grupie (14%) należy tłumaczyć tym, iż recydywiści ci byli 1—3 razy skazani na karę grzywny lub na karę pozbawienia wolności z zawieszeniem jej wykonania.

Rozpatrując powyższe dane, nie można oczywiście zapominać o tym, iż recydywiści, którzy byli pierwszy raz skazani w młodszych rocznikach wieku, mogli mieć więcej czasu na to, aby być następnie wielokrotnie karanymi, niż ci, u których pierwsze skazanie miało miejsce w późniejszym wieku. Okazuje się jednak, iż czynnik upływu czasu ma tu znacznie mniejsze znaczenie niż można by oczekiwać. Przeciętny bowiem wiek recydywistów, którzy byli pierwszy raz skazani najwcześniej (w wieku 17—18 lat), wynosił w okresie badań ok. 28 lat, a tych, którzy byli pierwszy raz skazani dopiero w wieku 25 lat lub później — ok. 34 lat. Oznacza to w odniesieniu do pierwszej grupy recydywistów, że od pierwszego skazania do objęcia recydywistów badaniami upłynęło ok. 10—11 lat; w przypadku zaś drugiej grupy odpowiedni okres wynosi ok. 9 lat. Ta niewielka różnica (wynosząca przeciętnie ok. 1 1/2 roku) w upły-

wie czasu od pierwszego skazania do objęcia recydywistów badaniami nie tłumaczy więc tak znacznych różnic w rozmiarach recydywy tych, którzy byli pierwszy raz skazani wkrótce po przekroczeniu wieku odpowiedzialności karnej, i tych, którzy mieli pierwszą sprawę sądową dopiero po ukończeniu 25 lat.

Wyniki niniejszych badań dotyczących populacji wielokrotnych recydywistów potwierdzają więc ustalenia wynikające z licznych innych badań kryminologicznych, według których wczesny początek przestępczości (którego wskaźnikiem w tych badaniach jest wiek pierwszej sprawy sądowej po ukończeniu 17 lat) ma istotne znaczenie dla kształtowania się rozmiarów późniejszej recydywy.

2. Przechodząc obecnie do omówienia danych, dotyczących kształtowania się rozmiarów recydywy (tablica 4), trzeba przypomnieć, że najmłodszych bada-

Tablica 4. Skazania i pobyty w więzieniu 440 recydywistów

Skazania lub pobyty w więzieniu	Skazani sądownie		Przebywający w więzieniu	
	l.b.	%	l.b.	%
Ogółem	440	100,0	440	100,0
4	89	20,2	115	26,1
5	86	19,6	118	26,8
6	97	22,0	74	16,8
7	57	13,0	61	13,9
8	44	10,0	30	6,8
9	23	5,2	18	4,1
10 i więcej	44	10,0	24	5,5

nych 26—27-letnich (tylko ok. 14%) dzieli od przekroczenia wieku odpowiedzialności karnej ok. 9—10 lat, a najstarszych (35-letnich) — ok. 18 lat, przy czym okres ten wynosi przeciętnie ok. 14 lat. Omówione poniżej dane o karalności i pobytach w więzieniu dotyczą więc okresu wynoszącego wiele lat. Dane, zamieszczone w tablicy 4, omawiamy łącznie dla całej populacji bez uwzględnienia wieku, gdyż okazało się, że rozmiary recydywy u młodszych (26—30-letnich) i starszych (31 —35-letnich) recydywistów nie wykazują istotnych różnic.

Z tablicy wynika, że co piąty recydywista (20,2 %) był karany tylko 4 razy (minimum skazań kwalifikujące do badań wynosiło 4). Recydywiści karani 4—6 razy stanowili łącznie blisko 2/3 ogółu badanych (62%), karani 7—9 razy — 28,2%, a karani 10 lub więcej razy — 10%. Na 1 recydywistę przypada przeciętnie ok. 6,7 skazań w ciągu okresu wynoszącego przeciętnie ok. 14 lat.

Warto dodać, iż recydywistów karanych tylko 4 razy charakteryzowało rzeczywiście mniejsze nasilenie recydywy, gdyż nie byli oni skazywani na dłuższe kary niż recydywiści karani większą ilość razy.

W tablicy 4 zawarte są również dane dotyczące liczby pobytów w więzieniu, przy czym uwzględniono zarówno pobyty w związku z odbywaniem kary pozba-

wienia wolności, jak i pobyty w więzieniu w związku z zastosowaniem aresztu śledczego². Mimo uwzględnienia aresztów śledczych liczba pobyków w więzieniu jest mniejsza niż liczba skazań. Należy to tłumaczyć przede wszystkim tym, iż badani odbywali czasem łącznie (bez zwolnienia z więzienia) kary orzeczone 2 wyrokami.

Z danych dotyczących pobyków w więzieniu wynika, iż co czwarty recydywista (26 %) przebywał w więzieniu tylko 4 razy, przy czym recydywiści ci nie byli skazywani na dłuższe kary niż ci, którzy przebywali w więzieniu większą ilość razy. Recydywistów, którzy przebywali w więzieniu 5—6 razy, było 43,6%, a takich, którzy byli w więzieniu 7 i więcej razy — 30,3 %.

Warto dodać, iż nie stwierdza się różnic w liczbie pobyków w więzieniu u młodszych (26—30-letnich) i starszych (31 —35-letnich) recydywistów; ponadto wiek, w którym badani znaleźli się pierwszy raz w więzieniu, zbliżony jest do wieku, w którym mieli pierwszą sprawę sądową (wynika to z tego, iż wobec badanych już w pierwszej sprawie sądowej stosowano z reguły karę pozbawienia wolności bez zawieszenia jej wykonania).

2. Rozpatrując obecnie strukturę przestępczości, należy zwrócić uwagę na to, że informacje, którymi w tym zakresie dysponujemy odnośnie do wszystkich 440 recydywistów, ograniczają się do kwalifikacji prawnej czynu. W tablicy 5 uwzględniono nie tylko przestępstwa, za popełnienie których badani zostali skazani, lecz i te, o dokonanie których byli podejrzani, o ile zastosowano w związku z tym areszt śledczy³. Włączenie także i tych przestępstw wydawało się celowe z kryminologicznego punktu widzenia z tego względu, iż część spraw była umorzona na mocy amnestii, a oprócz tego — jak wykazały badania szczegółowe 220 wielokrotnych recydywistów oraz poprzednie badania młodocianych i młodych recydywistów — większość tych spraw jest umarzana z powodu braku dostatecznych dowodów winy, przy czym w toku przeprowadzanych wywiadów recydywiści niejednokrotnie przyznawali się do popełnienia przestępstw, o dokonanie których byli podejrzani.

Spśród blisko 4000 przestępstw popełnionych przez 440 wielokrotnych recydywistów (na 1 badanego przypada przeciętnie ok. 9 czynów) ponad połowę (59,2%) stanowią przestępstwa przeciwko mieniu. Wśród nich najliczniejsze są kradzieże mienia indywidualnego (art. 257 k.k.) stanowiące blisko połowę (49,1 %) przestępstw przeciwko mieniu i niemal $\frac{1}{3}$ ogółu przestępstw popełnionych przez tych recydywistów (29,1%). Kradzieże mienia społecznego stanowią tylko 26,5%, przy czym większość z nich (17%) to zwykłe zagarnięcia mienia społecznego (kwalifikowane z reguły z art. 1 § 1 ustawy z 18 VI 1959, a poza tym z art. 2 § 1 tej ustawy i odpowiednich przepisów poprzednio obowiązującego dekretu z 4 III 1953). Pozostałe, bardzo nieliczne reprezentowane kradzieże mienia społecznego (tylko 9,5%, tj. zaledwie 5,6% ogółu przestępstw), zostały dokonane z włamaniem lub w grupie

² Jeśli badany przebywał w więzieniu 2 lub więcej razy w związku z tą samą sprawą sądową, liczono te pobyty jako jeden.

³ Nie można było oczywiście uwzględnić przestępstw, o popełnienie których badani byli podejrzani, jeśli nie zastosowano aresztu.

Tablica 5. Przepęstwa popełnione przez 440 recydywistów

Przepęstwa	Liczba bezwzględna	%	%
Ogółem	3862		100,0
Przeciwko mieniu:			
ogółem	2287	100,0	59,2
art. 257 k.k.	1124	49,1	29,1
zagarnięcie mienia społecznego	389	17,0	10,1
kradzież mienia społ. z włamaniem lub w grupie	217	9,5	5,6
art. 259 k.k.	148	6,5	3,8
art. 265 k.k.	88	3,8	2,3
art. 161 k.k.	70	3,1	1,8
art. 264 k.k.	69	3,0	1,8
art. 263 k.k.	73	3,2	1,9
inne	109	4,8	2,8
Przeciwko życiu i zdrowiu:			
ogółem	588	100,0	15,2
art. 225 k.k.	6	1,0	0,2
art. 236 k.k.	29	4,9	0,8
art. 237 k.k.	140	23,8	3,6
art. 239 k.k.	254	43,2	6,6
art. 240 § 1, 241 k.k.	46	7,8	1,2
art. 23 ustawy o zwalczaniu alkoholizmu	98	16,7	2,5
inne	15	2,6	0,3
Przeciwko władzom i urządóm:			
ogółem	466	100,0	12,1
art. 132 k.k.	265	56,9	6,9
art. 133 k.k.	61	13,1	1,6
art. 132 i 133 k.k.	140	30,0	3,6
Różne inne	521	—	13,5

przepępczej⁴. Z innych przepęstw przeciwko mieniu, występujących w małych odsetkach, należy wymienić przede wszystkim rozbój (tylko 6,5%, tj. 3,8% ogółu przepęstw) oraz takie czyny, jak szalbierstwo (ok. 4 %), paserstwo (3 %), oszustwo (3 %), uszkodzenie mienia (3,2%) i inne (np. przywłaszczenie, paserstwo nieumyślne).

Wśród przepęstw przeciwko życiu i zdrowiu, które stanowią 15,2% ogółu przepęstw, najliczniej reprezentowane są naruszenia nietykalności cielesnej (art. 239 k.k. — 43,2%), lekkie uszkodzenia ciała (art. 237 k.k. — ok. 24%) oraz prze-

⁴ Z powodu nieściśności występujących w informacjach zawartych w „zapytaniach o karalność” nie można dokładnie ustalić liczby kradzieży mienia społecznego dokonanych z włamaniem oraz liczby kradzieży bez włamania, ale w grupie przepępczej.

stępstwa z art. 23 ustawy o zwalczaniu alkoholizmu (ok. 17%)⁵. Te 3 rodzaje przestępstw o stosunkowo mniejszym ciężarze gatunkowym stanowią łącznie aż ok. 84 % ogółu przestępstw przeciwko życiu i zdrowiu, natomiast ciężkie uszkodzenia ciała (art. 236 k.k.) występują tylko w 4,9%, a udział w bójce w ok. 8% przypadków.

Przestępstwa przeciwko władzom i urzędom stanowią 12,1 % ogółu przestępstw. Większość z nich (aż 57%) polega tylko na znieważeniu urzędnika (jak wynika z badań szczegółowych, z reguły jest nim funkcjonariusz MO); pozostałe czyny zakwalifikowano bądź z art. 133 k.k. (tzw. czynna napaść), bądź łącznie z obu wymienionych przepisów.

Jeśli chodzi o przestępstwa zaliczone do grupy „innych” (13,5% ogółu przestępstw), to najliczniej występują wśród nich: obraza i zniesławienie (2,2% ogółu przestępstw), przestępstwa wojskowe (2% — z reguły samowolne oddalenie się z jednostki), przestępstwa z art. 201 k.k. oraz różne inne przestępstwa. Należy zaznaczyć, że przestępstw zakwalifikowanych z art. 204 k.k. było tylko 8, a zakwalifikowanych z art. 203 k.k. — zaledwie 5.

Jeśli spośród ok. 4000 przestępstw dokonanych przez 440 wielokrotnie karanych recydywistów wyeliminujemy kradzieże (które zostaną bliżej zanalizowane w związku ze szczegółowo zbadanymi 220 recydywistami) i zbadamy, jak licznie wśród ogółu przestępstw reprezentowane są poważniejsze przestępstwa połączone z agresją oraz jak liczna jest kategoria recydywistów, których zaliczyć można do niebezpiecznych przestępców, popełniających poważne przestępstwa połączone z agresją lub przestępstwa seksualne, to dochodzimy do następujących ustaleń.

1. Zaledwie 209 przestępstw, a więc tylko 5,4%, stanowią wyżej wymienione poważne przestępstwa⁶, wśród których było: 148 rozbojów (jak się jednak okaże przy analizie rozbojów dokonanych przez 220 recydywistów badanych szczegółowo, aż w 80% przypadków poszkodowani nie odnieśli żadnych obrażeń ciała), 29 ciężkich uszkodzeń ciała, 12 bójek z użyciem niebezpiecznych narzędzi, 8 zgwałceń, 6 zabójstw, 5 przestępstw zakwalifikowanych z art. 203 k.k., oraz 1 bójka z wynikiem śmiertelnym.

2. Jakkolwiek recydywistów, którzy dokonali tych 209 poważnych przestępstw, było aż 150, a więc 34% ogółu badanych recydywistów, to jednak znakomita większość spośród nich była karana tylko 1 raz za dokonanie poważnego przestępstwa połączonego z agresją. W całym materiale, obejmującym 440 wielokrotnie karanych recydywistów, było tylko 41 (a więc 9,3 % ogółu recydywistów) takich przestępców, którzy dokonali 2 lub więcej wymienionych wyżej poważnych przestępstw agresywnych.

⁵ Przestępstwa zakwalifikowane z art. 23 ustawy o zwalczaniu alkoholizmu włączono do kategorii przestępstw przeciwko życiu i zdrowiu, gdyż w przypadkach tych zawsze chodziło nie tylko o moralne, ale i fizyczne znęcanie się nad członkami najbliższej rodziny.

⁶ Pamiętać należy, iż liczba tych przestępstw uległaby jeszcze zmniejszeniu, gdybyśmy uwzględnili tylko te przestępstwa, za dokonanie których recydywiści byli skazani.

Spośród tych 41 recydywistów aż 23 było karanych co najmniej 2 razy za dokonanie rozboju⁷. Wśród nich 1 recydywista dokonał 11 rozbojów, jeden — 6 i jeden — 5; 4 recydywistów dokonało po 4 rozboje, 6 po 3 rozboje, a 10 po 2 rozboje (1 z nich był także karany za udział w bójce — art. 240 § 1).

8 innych recydywistów było 1 raz karanych za rozbój oraz 1 raz za inne poważne przestępstwo (4 — za ciężkie uszkodzenie ciała, 3 — za udział w bójce z użyciem niebezpiecznych narzędzi, 1 — za zgwałcenie).

6 recydywistów było karanych za zabójstwo, przy czym 3 z nich nie było poza tym karanych za inne poważne przestępstwo, natomiast z 3 pozostałych 1 był karany za rozbój i ciężkie uszkodzenie ciała, 1 tylko za rozbój, a 1 za udział w bójce z wynikiem śmiertelnym.

Wreszcie 4 recydywistów było karanych co najmniej 2 razy za dokonanie innych poważnych przestępstw: 1 trzykrotnie za udział w bójce z użyciem niebezpiecznych narzędzi, 1 dwukrotnie za ciężkie uszkodzenie ciała oraz za udział w bójce, 1 za udział w bójce oraz za 2 przestępstwa z art. 203 k.k. i tylko 1 za 2 przestępstwa seksualne (z art. 204 i 203 k.k.).

Po omówieniu danych o przestępstwach popełnianych przez recydywistów przedstawiamy informacje o tym, jak licznie reprezentowane są kategorie recydywistów karanych za dokonywanie przestępstw poszczególnych rodzajów.

Okazuje się, że tylko 105 recydywistów (23,8%) było karanych wyłącznie za popełnianie przestępstw przeciwko mieniu (większość wyłącznie za kradzieże), u 124 (28,2%) przestępstwa przeciwko mieniu wyraźnie przeważały nad innymi przestępstwami.

Nieliczną grupę, obejmującą 40 recydywistów (tylko 9,1%), stanowią tacy, którzy mieli sprawy sądowe wyłącznie za przestępstwa przeciwko życiu i zdrowiu oraz przeciwko władzom i urzędom. U 72 recydywistów (16,4%) przestępstwa te wyraźnie przeważały nad innym.

76 recydywistów (17,3 %) było karanych za dokonywanie przestępstw przeciwko mieniu, życiu i zdrowiu oraz przeciwko władzom i urzędom, przy czym żadna z tych kategorii przestępstw nie przeważała nad innymi.

Wreszcie nieliczną grupę (23) stanowią recydywiści karani za dokonanie różnorodnych przestępstw.

Powyższe dane wskazują więc wyraźnie na to, że wśród wielokrotnych recydywistów nielicznie reprezentowane są kategorie przestępców karanych wyłącznie za popełnianie przestępstw jednego rodzaju, w szczególności, zaś na to, że tylko ok. 24 % recydywistów było karanych wyłącznie za przestępstwa przeciwko mieniu. Na podkreślenie zasługuje także fakt, że aż $\frac{2}{3}$ wielokrotnych recydywistów było karanych za dokonywanie różnych przestępstw.

⁷ Pomijamy inne przestępstwa, o mniejszym ciężarze gatunkowym, których dokonywali ci recydywiści.

3. Rozpatrując kształtowanie się recydywy badanych nie należy zapominać o tym, że na jej rozmiary mają istotny wpływ orzekane kary pozbawienia wolności. Jest bowiem rzeczą oczywistą, że recydywista karany np. tylko 4 razy, ale na kary długoterminowe, przebywał na wolności po ukończeniu 17 lat stosunkowo krócej, niż recydywista karany wprawdzie więcej razy, ale na kary krótkoterminowe. Dlatego też dane o liczbie skazań i pobytów w więzieniu uzupełniamy informacjami dotyczącymi długości okresów pobytu na wolności i w więzieniu oraz nader istotnymi danymi obrazującymi szybkość recydywy — po jakim czasie od zwolnienia z więzienia nastąpiło ponowne aresztowanie w związku z dokonaniem nowego przestępstwa.

Biorąc pod uwagę łączną długość pobytu w więzieniu (w związku z odbywaniem kary lub pobytem w areszcie śledczym), stwierdzono, że aż 100 (ok. 22%) recydywistów przebywało w więzieniu od 5 lat do poniżej 7 lat i 97 (22%) co najmniej 7 lat lub dłużej.

Okazuje się więc, że niemal połowa (44%) badanych recydywistów przebywała w więzieniu długi okres czasu (co najmniej 5 lat), a mimo to nadal popełniała przestępstwa.

Ponieważ najmłodszy recydywista ma 26 lat, a najstarsi 35 lat, powyższe dane wskazujące na to, ile lat spędzili oni w więzieniu, nie dają odpowiedzi na istotne pytanie — jaką część okresu, który upłynął od ukończenia przez nich 17 lat, przebywali oni w więzieniu, a jaką na wolności. Aby uzyskać odpowiedź na powyższe pytanie, obliczono odrębnie dla każdego recydywisty (co czyni pozbawionym znaczenia fakt, iż są oni w różnym wieku) odsetek czasu, który spędził on na wolności.

Dane zawarte w tablicy 6 świadczą o tym, że aż ok. 30 % recydywistów przebywało po ukończeniu 17 lat dłużej w więzieniu niż na wolności. Rozpatrując powyższe

Tablica 6. Przebywanie na wolności 440 recydywistów od ukończenia 17 lat do chwili przeprowadzania badań

Przebywanie na wolności (cały okres — 100%)	Liczba bezwzględna	%
Poniżej 25	17	3,9
25—50	111	25,2
51—74	173	39,3
75 i powyżej	139	31,6

dane, nie należy przy tym zapominać, że przy obliczaniu okresu pobytu na wolności wliczano również okres poprzedzający pierwsze aresztowanie, które w 60% przypadków miało miejsce dopiero w wieku 19 lat. Gdybyśmy za podstawę wzięli datę pierwszego aresztowania (a nie ukończenie 17 lat), wówczas odsetek recydywistów, przebywających dłużej w więzieniu niż na wolności, byłby znacznie wyższy niż wymieniony powyżej.

Dla oceny nasilenia przestępczości badanych recydywistów najistotniejsza jest, naszym zdaniem, kwestia dotycząca szybkości recydywy, którą obrazują dane o przeciętnym, najkrótszym i najdłuższym pobycie na wolności od zwolnienia z więzienia do ponownego aresztowania (por. tablicę 7).

Tablica 7; Pobyty na wolności 440 recydywistów

O l r p Q A. i V J	Przeciętny		Najkrótszy		Najdłuższy	
	l.b.	%	l.b.	%	l.b.	%
Ogółem	440	100,0	440	100,0	440	100,0
6 miesięcy i poniżej	58	13,2	328	74,6		
6—11 miesięcy	144	32,7	71	16,2		12,5
1 do 1 1/2 roku	111	25,2	27	6,1		
1 1/2 roku i powyżej do 2 lat	66	15,0	5	1,1	115	26,1
2 i powyżej do 3 lat			9	2,0	123	28,0
3 i powyżej do 5 lat		13,9	—	—	102	23,2
5 lat i powyżej		—	—	—	45	10,2

Biorąc pod uwagę przeciętny⁸ pobyt na wolności między kolejnymi aresztowaniami, stwierdza się więc, iż u prawie połowy recydywistów (46%) był on bardzo krótki — poniżej 1 roku (w tym u 13% nie przekraczał 6 miesięcy). W 40% przypadków przeciętny pobyt na wolności wynosił od 1 roku do poniżej 2 lat i tylko u 14% recydywistów wynosił co najmniej 2 lata.

Jakkolwiek przeciętne pobyty na wolności między kolejnymi aresztowaniami są stosunkowo najbardziej miarodajne dla określenia szybkości recydywy, to jednak nie ujawniają one wielkiej różnorodności okresów, po których u poszczególnych recydywistów następują ponowne aresztowania.

Jeśli porównamy dane dotyczące przeciętnego pobytu na wolności z danymi dotyczącymi najkrótszego i najdłuższego pobytu, to okazuje się, że długość poszczególnych pobytów na wolności (a więc szybkość recydywy) kształtuje się bardzo różnorodnie. Jeżeli bowiem weźmiemy pod uwagę najkrótsze pobyty, to okazuje się, że aż $\frac{3}{4}$ recydywistów (74,6%) co najmniej 1 raz w życiu zostało ponownie aresztowanych już przed upływem zaledwie 6 miesięcy od poprzedniego zwolnienia z więzienia (aż 91 % przed upływem 1 roku). Jednocześnie jednak najdłuższe pobyty na wolności wskazują na to, że tylko ok. 13 % recydywistów nie przebywało na wolności między aresztowaniami nigdy dłużej niż 1 rok, natomiast aż 61 % przynajmniej 1 raz w życiu przebywało na wolności od zwolnienia z więzienia do ponownego aresztowania przez okres co najmniej 2 lat (w tym 33% co najmniej 3 lata).

Przytoczone dane wskazują więc na to, że szybkość recydywy u wielokrotnie karanych recydywistów kształtowała się bardzo różnorodnie.

⁸ Przeciętny pobyt na wolności obliczono w ten sposób, iż zsumowano długość wszystkich pobytów na wolności między aresztowaniami i podzielono przez liczbę tych pobytów.

Wniosek ten potwierdza przedstawiona poniżej próba klasyfikacji 440 recydywistów, dokonana z punktu widzenia ogólnej oceny szybkości ich recydywy. Za jej podstawę wzięto merytoryczną ocenę wszystkich pobytów na wolności, a nie jak poprzednio tylko jeden czynnik, tzn. przeciętny, najkrótszy lub najdłuższy, pobyt na wolności.

Do pierwszej, najliczniejszej grupy zaliczono aż 288 (65,5%) recydywistów, u których szybkość recydywy kształtowała się bardzo różnorodnie — u wszystkich tych badanych obok bardzo krótkich (paromiesięcznych) pobytów na wolności między aresztowaniami występowały również dłuższe pobyty na wolności, z reguły wynoszące około 2 lub więcej lat.

Drugą pod względem liczebności grupę (97 badanych — ok. 22%) stanowią ci recydywiści, u których szybkość recydywy jest stosunkowo najmniejsza — niemal wszystkie pobyty na wolności między kolejnymi aresztowaniami wynosiły w każdym przypadku około 2 lat lub więcej.

Trzecią wreszcie grupę, najmniej liczną (55 recydywistów — 12,5%), stanowią recydywiści wykazujący tendencje do szczególnie szybkiej recydywy — ponowne aresztowania następowały u nich zawsze już przed upływem 1 roku od poprzedniego zwolnienia z więzienia.

Jak widać z całokształtu danych, rozpatrywana populacja wielokrotnych recydywistów rekrutuje się spośród osobników wykazujących w większości przypadków tendencje do szybkiej recydywy. Nie należy jednak zapominać, iż wśród tych recydywistów istnieje również stosunkowo znaczny odsetek osobników (31,6%), którzy przebywali na wolności powyżej $\frac{3}{4}$ okresu czasu, który upłynął od ukończenia 17 lat. Należy poza tym uwzględnić istotny fakt, iż ok. $\frac{1}{4}$ (24,3 %) występów, które pociągnęły za sobą kary pozbawienia wolności, stanowią u badanych czyny dokonane w stanie nietrzeźwym, kwalifikowane z art. 237, 239, 132 i 133, 263 k.k., co oczywiście sprawia, iż genezę ich szybkiej recydywy należy w wielu przypadkach rozpatrywać ze specjalnego punktu widzenia.

Rozdział II

ANALIZA PRZESTĘPSTW POPEŁNIONYCH PRZEZ 220 RECYDYWISTÓW OBJĘTYCH BADANAMI SZCZEGÓLOWYMI

1. Jak już podano we wstępie, spośród 440 recydywistów, których przestępczość i rozmiary recydywy zostały powyżej omówione, 220 było objętych badaniami szczegółowymi, w których uzyskano nie tylko informacje o karalności i pobytach w więzieniu tych recydywistów po ukończeniu przez nich 17 lat (z Centralnego Rejestru Skazanych Ministerstwa Sprawiedliwości i Rejestru Centralnego Zarządu Więziennictwa), lecz i dane z repertoriów sądów dla nieletnich w Warszawie i Pruszkowie o tym, czy mieli oni sprawy sądowe w okresie nieletniości, informacje z kartoteki MO o recydywistach zamieszkałych na terenie Warszawy oraz bogaty

materiał aktowy obejmujący wszystkie ostatnie sprawy sądowe oraz znaczną większość poprzednich spraw (na 1 badanego przypadku przeciętnie 5 wyciągów z akt sądowych). Ponadto w toku przeprowadzania wywiadów starano się uzyskać od samych badanych i ich rodzin informacje o przestępczości zarówno z okresu nieletniości, jak i po ukończeniu 17 lat. Uzyskany materiał pozwala na merytoryczną analizę przestępstw popełnionych przez tych 220 recydywistów oraz na podjęcie próby wyodrębnienia wśród badanych recydywistów różnych kategorii przestępców.

Ponieważ, jak już podano, recydywiści nie badani szczegółowo oraz objęci badaniami szczegółowymi nie różnią się w istotny sposób pod względem wieku, miejsca zamieszkania, liczby skazań i liczby pobytów w więzieniu oraz popełnionych rodzajów przestępstw (poza większym odsetkiem rozbojów występującym w grupie badanej szczegółowo), kwestii tych nie będziemy omawiać odrębnie w odniesieniu do analizowanej obecnie grupy 220 recydywistów badanych szczegółowo.

Przypominamy tylko, że na 1 recydywistę w tej grupie przypada przeciętnie ok. 6,5 skazań i ok. 6 pobytów w więzieniu. Należy również przypomnieć, że wśród recydywistów badanych szczegółowo występuje znacznie większy odsetek sprawców rozboju, gdyż pragnąc uzyskać w miarę możliwości populację wielokrotnych recydywistów popełniających w większym odsetku przypadków poważne przestępstwa, starano się o to, aby nie pomijać takich 4-krotnie karanych recydywistów, którzy mieli w przeszłości lub ostatnio sprawę (sprawy) o dokonanie rozboju.

Przed omówieniem danych dotyczących przestępstw popełnionych przez tych 220 recydywistów należy zwrócić uwagę na zagadnienie — bardzo istotne z kryminologicznego punktu widzenia — początków i rozmiarów przestępczości w okresie nieletniości badanych, które nie mogło być opracowane w odniesieniu do wszystkich 440 recydywistów.

Trzeba jednak zdawać sobie sprawę z tego, że nawet w przypadku 220 recydywistów objętych badaniami szczegółowymi dokładne ustalenie początków i rozmiarów przestępczości w okresie nieletniości napotykało na poważne trudności. Przede wszystkim brak repertoriów uniemożliwił sprawdzenie karalności tych recydywistów, którzy ukończyli 33 lata w okresie badań więziennych. Nie można było również uzyskać obiektywnych informacji o badanych urodzonych i zamieszkałych poza terenem objętym działalnością sądów dla nieletnich dla Warszawy i Pruszkowa. W tych dość licznych przypadkach (84) dane o sprawach sądowych w okresie nieletniości pochodzą tylko od badanych i ich rodzin; miarodajność tych informacji, podobnie jak i danych o popełnianiu przestępstw, które nie znalazły epilogu w postaci sprawy sądowej, może oczywiście budzić zastrzeżenia.

Jeśli więc pominiemy tych 84 recydywistów, których karalności w okresie nieletniości nie można było sprawdzić w repertoriach sądowych ze względu na wiek lub miejsce zamieszkania, to okazuje się, że spośród 136 badanych, o których można było uzyskać obiektywne informacje, aż 63,2% było w okresie nieletniości karanych przez sąd dla nieletnich lub przyznało się do niejednokrotnego popełnienia kradzieży, które nie były osądzone przez sąd dla nieletnich.

Poprzestając zaś na niepełnych danych, które uzyskaliśmy o wszystkich 220 recydywistach, ustalono, że co najmniej 125 (56,8%) spośród nich popełniało przestępstwa już w okresie nieletniości, przy czym 81 (36,8%) miało sprawy sądowe w sądzie dla nieletnich, a 44 (20,0%) nie miało spraw sądowych, ale niejednokrotnie dokonywało kradzieży. Okazuje się więc, że tylko w 43,2% przypadków u badanych wielokrotnych recydywistów, których przeciętny wiek wynosi już ok. 31 lat, nie zdołano ujawnić karalności lub popełniania przestępstw przed ukończeniem 17 lat.

Rozpatrując dane o początkach przestępczości nie należy oczywiście zapominać o tym, iż dokładne ustalenie u dorosłych recydywistów wczesnego początku ich faktycznej przestępczości natrafia, jak wiadomo, na poważne trudności. Poniżej przedstawione dane, dotyczące początków przestępczości poniżej 13 lat, należy traktować jako niewątpliwie zaniżone, o czym zresztą świadczą dotychczasowe badania Zakładu Kryminologii INP PAN i Zakładu Kryminologii UW nad kilkoma populacjami nieletnich recydywistów, których dalsze losy ustalano w ciągu wielu lat.

Ustalony początek przestępczości u badanych recydywistów przedstawia się następująco:

10 lat lub wcześniej	— 31 badanych — 14,1%,
11-12 lat	— 23 badanych — 10,5%,
13-14 lat	— 26 badanych — 11,8%,
15-16 lat	— 45 badanych — 20,4%,
17 lat lub później	— 95 badanych — 43,2%.

Tak więc, mimo powyżej sformułowanych zastrzeżeń, co najmniej co czwarty recydywista zaczął popełniać przestępstwa już przed ukończeniem 13 lat, a co trzeci przed ukończeniem 15 lat.

Jeśli chodzi o przestępstwa, które recydywiści popełniali w okresie nieletniości, to oczywiście dominowały wśród nich kradzieże — spośród omawianych 125 badanych aż 112 popełniało kradzieże, przy czym 44 mimo to nie miało spraw sądowych, pozostali natomiast byli skazani przez sąd dla nieletnich. Charakterystyczne jest, że tylko V_5 tych badanych popełniała kradzieże na szkodę domu rodzinnego lub szkoły, wszyscy inni kradli poza najbliższym środowiskiem — były to kradzieże mieszkaniowe, sklepowe, z kiosków, piwnic i strychów; kilku badanych, którzy już pracowali, popełniało kradzieże w miejscu pracy. Podkreślić należy, iż 9 badanych dopuszczało się niejednokrotnie kradzieży kieszonkowych, kilku okradało pijanych, a 3 dokonało rozboju.

Tylko u 13 spośród tych 125 recydywistów nie ujawniono dokonywania kradzieży — mieli oni sprawy w sądzie dla nieletnich (z reguły w wieku 15 — 16 lat) tylko za dokonanie takich przestępstw, jak lekkie uszkodzenie ciała (5), naruszenie nieetykalności cielesnej (3), uszkodzenie mienia (3) oraz za przestępstwa z art. 241 i 215 k.k.

Biorąc obecnie pod uwagę 81 recydywistów, którzy w okresie nieletniości mieli sprawy w sądzie dla nieletnich, stwierdzić trzeba, że (choć informacje posiadane

w tym zakresie są na pewno niekompletne) ponad połowa spośród nich (51,9%) miała co najmniej 2 sprawy sądowe (w tym 28,4% — 3 lub więcej spraw). Warto dodać, iż w większości przypadków sprawę sądową poprzedzał paroletni okres dokonywania przestępstw, które nie zostały jednak ujawnione.

Kwestia orzeczonych wobec badanych środków wychowawczo-poprawczych nie mogła być dokładniej zbadana. Ustalono jednak, że co najmniej 45 badanych przebywało w zakładach poprawczych lub — w kilku przypadkach — w zakładach wychowawczych, przy czym okresy pobytu w zakładach były zazwyczaj bardzo krótkie — $\frac{1}{4}$ przebywała w zakładzie zaledwie kilka miesięcy, połowa — od 1 roku do 2 lat i tylko $\frac{1}{4}$ badanych przebywała w zakładzie co najmniej 2 lata.

Omówione powyżej dane, dotyczące przestępczości w okresie nieletniości badanych recydywistów w wieku 26—35 lat, podobnie jak wyniki poprzednio prowadzonych przez Zakład Kryminologii INP PAN badań, dotyczących recydywistów w wieku 17—20 lat i 21—24 lata, potwierdzają więc fakt, iż większość recydywistów zaczyna popełniać przestępstwa już w okresie nieletniości.

2. Przechodzimy obecnie do analizy przestępstw, za popełnienie których badani recydywiści zostali skazani po ukończeniu 17 lat, w okresie wynoszącym przeciętnie ok. 14 lat.

Wśród 220 recydywistów objętych badaniami szczegółowymi wyodrębniono (jak o tym będzie mowa w następnym rozdziale) kilka kategorii przestępców. Aczkolwiek przestępczość różnych kategorii recydywistów kształtuje się odmiennie* to jednak celowe wydawało się przedstawienie ogólnej charakterystyki przestępstw dokonanych przez ogół badanych recydywistów. Kompleksowe omówienie przestępczości badanych pozwala na zorientowanie się w bardzo istotnej kwestii — jakie przestępstwa, w jaki sposób i w jakich okolicznościach są najczęściej popełniane przez wielokrotnych recydywistów oraz jakie szkody one powodują, w jakim odsetku przypadków przestępstwa przeciwko mieniu pociągają za sobą poważne straty materialne, jak licznie reprezentowane są prawdziwie niebezpieczne przestępstwa przeciwko osobie.

Dane zawarte w tablicy 8 umożliwiają dokładne zorientowanie się, jakie przestępstwa popełnili recydywiści objęci badaniami szczegółowymi. Danych tych nie będziemy jednak bliżej omawiać, gdyż ogólnej charakterystyki przestępstw popełnionych przez wszystkich 440 recydywistów dokonano już poprzednio, a — jak była o tym mowa — przestępczość recydywistów nie badanych szczegółowo i recydywistów objętych badaniami szczegółowymi nie wykazuje różnic. Przypominamy więc tylko, że na 1 recydywistę z omawianej obecnie grupy badanych szczegółowo przypada przeciętnie ok. 7 skazań, ok. 6 pobytów w więzieniu i ok. 10 przestępstw. Natomiast przedmiotem szczegółowej analizy będą dane aktowe (których nie posiadamy odnośnie do wszystkich 440 recydywistów), dotyczące kilku kategorii przestępstw, które reprezentowane są w najwyższych odsetkach, a mianowicie: kradzieży mienia indywidualnego (ok. 27% ogółu przestępstw) i kradzieży mienia społecznego (ok. 15%) oraz rozbojów (ok. 5%), przestępstw przeciwko życiu i zdrowiu (z art.

Tablica 8. Przeszypstwa popełnione przez 220 recydywistów

Przeszypstwa	Liczba bezwzględna		%
Ogółem	2224		100,0
Przeciwno mieniu:			
ogółem	1270	100,0	57,1
art. 257 k.k.	604	47,5	27,2
zagarnięcie mienia społecznego	198	15,6	8,9
kradzież mienia społecznego z włamaniem lub w grupie	130	10,2	5,8
art. 259 k.k.	117	9,2	5,3
art. 265 k.k.	44	3,5	2,0
art. 161 k.k.	40	3,2	1,8
art. 264 k.k.	34	2,7	1,5
art. 263 k.k.	38	3,0	1,7
inne	65	5,1	2,9
Przeciwno życiu i zdrowiu:			
ogółem	313	100,0	14,1
art. 225 k.k.	3	0,9	0,1
art. 236 k.k.	11	3,5	0,5
art. 237 k.k.	94	30,0	4,2
art. 239 k.k.	131	42,0	6,0
art. 240—241 k.k.	23	7,3	1,0
art. 23 ustawy o zwalczaniu alkoholizmu	44	14,1	2,0
inne	7	2,2	0,3
Przeciwno władzom i urzędow:			
ogółem	354	100,0	15,9
art. 132 k.k.	228	64,4	10,3
art. 133 k.k.	126	35,6	5,6
Różne inne*	287	—	12,9

* Najliczniej reprezentowane: 58 przesywstw z art. 255, 256 k.k., 54 przesywstwa wojskowe i 26 przesywstw z art' 201 k.k.

225, 236, 237, 239 k.k. — stanowiących łącznie ok. 11 % ogółu przesywstw) i przesywstw z art. 132 i 133 k.k. (ok. 16%). Analizowane kategorie przesywstw stanowią więc łącznie 73,9% ogółu przesywstw popełnionych przez 220 recydywistów. Nie będziemy natomiast omawiać innych przesywstw, występujących tylko w nieznacznych odsetkach.

Zgromadzony przez nas materiał aktowy ⁹ nie obejmuje oczywiście wszystkich

⁹ Zgromadzony materiał aktowy obejmuje ogółem ok. 1100 wyciągów z akt sądowych. Na 1 recydywistę przypada przeciętnie ok. 5 akt. Część materiału aktowego dotyczy przesywstw, których bliżej nie omawiamy.

przestępstw wymienionych powyżej. Dane o liczbie przestępstw figurujących w posiadanych aktach sądowych w stosunku do liczby przestępstw popełnionych ilustruje tablica 9.

Tablica 9. Przestępstwa popełnione a figurujące w aktach

Rodzaj przestępstwa	Przestępstwa popełnione	Przestępstwa figurujące w aktach	% przestępstw, o których są dane
Kradzieże mienia indywidualnego	604	444*	74
Kradzieże mienia społecznego bez włamania	198	138	70
Kradzieże mienia społecznego z włamaniem lub w grupie	130	108	83
Rozboje	113	106	94
Przestępstwa z art. 225, 236, 237, 239 k.k.	239	193	81
Przestępstwa z art. 132 i 133 k.k.	354	198	56

* W tym 264 bez włamania i 180 z włamaniem.

Jak więc widać, badani recydywiści popełnili ogółem 1638 przestępstw wymienionych powyżej rodzajów; spośród nich w zbadanych aktach figuruje 1187, tj. 72,5%.

A. Przed przystąpieniem do charakterystyki popełnionych kradzieży należy zwrócić uwagę na bardzo istotną kwestię dotyczącą materiału aktowego uzyskanego odnośnie do kradzieży — kwestię, która ma duże znaczenie przy ocenie ciężaru gatunkowego kradzieży.

Uzyskanie wszystkich akt sądowych, z których znaczna część dotyczy spraw sprzed wielu lat lub pochodzi z sądów pozawarszawskich, było w praktyce niemożliwe. Gromadząc materiał aktowy położono więc specjalny nacisk na uzyskanie akt pierwszej i ostatniej sprawy sądowej oraz na otrzymanie akt spraw dotyczących poważniejszych przestępstw. Okazało się, że spośród spraw o kradzieże mienia społecznego i indywidualnego, w których orzeczona kara nie przekraczała 6 miesięcy, aż 43% akt nie udało się uzyskać (w przypadkach kradzieży mienia społecznego brakowało akt dla 47% spraw). Dla spraw, w których wymierzona kara wynosiła od 7 do 11 miesięcy, brakujących akt było już znacznie mniej — tylko ok. 20%, a dla spraw, w których zapadł wyrok skazujący na co najmniej 1 rok pozbawienia wolności, nie udało się uzyskać zaledwie 13 % akt, przy czym — co warto podkreślić — w sprawach, w których kara przekraczała 2 lata braki występują tylko sporadycznie. Brakujące akta dotyczą więc przede wszystkim kradzieży o małym ciężarze gatunkowym, w przypadku których — jak można się spodziewać — nie miało miejsca włamanie, a wartość skradzionego mienia była nieznaczną. Rozpatrując więc poniżej przytoczone dane, dotyczące kradzieży z włamaniem i kradzieży bez włamania, oraz dane, dotyczące wartości skradzionego mienia, należy pamiętać o tym, iż gdyby

udało się zgromadzić akta wszystkich spraw sądowych 220 recydywistów, to odsetek kradzieży powodujących tylko niewielkie straty materialne wzrósłby zapewne bardzo znacznie.

Przechodząc obecnie do charakterystyki kradzieży z włamaniem, przypominamy, że spośród ogółu kradzieży mienia indywidualnego kradzieże z włamaniem stanowiły 40,5%, a spośród ogółu kradzieży mienia społecznego kradzieże z włamaniem stanowiły 39,6% (por. dane w tabelicy 8).

Rozpatrując dane, zawarte w zgromadzonych aktach spraw sądowych, stwierdzamy, że spośród 180 kradzieży z włamaniem do obiektów prywatnych największy odsetek (ok. 37 %) stanowiły włamania do mieszkań (por. tabelicę 10). Trze-

Tablica 10. Kradzieże z włamaniem

Rodzaj kradzieży	Liczba bezwzględna	%
Mienie indywidualne:		
ogółem	180	100,0
z mieszkań	66	36,6
z piwnic	23	12,8
z komórek, kurników, gołębników	30	16,7
z garaży	11	6,1
z innych obiektów	50	27,8
Mienie społeczne:		
ogółem	108	100,0
ze sklepów	42	38,9
z magazynów	29	26,9
z kiosków	20	18,5
z zakładów pracy	11	10,2
z innych obiektów	6	5,5

ba jednak podkreślić, że spośród 66 włamań do mieszkań aż 40 włamań dokonali tylko 2 włamywacze-specjaliści (jeden z nich dokonał 30 włamań, drugi — 10). Wartość mienia skradzionego, jednorazowo z mieszkań była oczywiście wysoka — niemal zawsze poszkodowani ponosili straty przekraczające 3000 zł, przy czym w blisko połowie kradzieży wartość skradzionego mienia przekraczała 10 000 zł (por. tabelicę 12, w której zebrano całokształt danych dotyczących wartości skradzionego mienia).

Kradzieże z włamaniem do innych obiektów prywatnych reprezentowane są w znacznie mniejszych odsetkach — włamania do piwnic stanowiły tylko ok. 13%, włamania do kurników, gołębników i komórek — ok. 17 %, włamania do garaży — ok. 6 %. Wartość skradzionego jednorazowo mienia (poza kilkoma kradziejami motocykli z garaży) z reguły nie przekraczała w tych przypadkach 1000 zł.

Z włamań zaliczonych do grupy „innych” można wymienić: kilka włamań do prywatnych warsztatów, włamania do samochodów (skąd skradziono różne drobne przedmioty) oraz włamania do budynków gospodarczych — szklarni, spichrzy, chlewów, stajni itp.

W 36% włamań do obiektów prywatnych (z reguły do kurników, gołębników, komórek i piwnic) sprawca kradzieży działał sam, natomiast w 64 % kradzieży z co najmniej 1 współsprawcą (w ok. $\frac{1}{3}$ tych kradzieży działało co najmniej 3 współsprawców — były to z reguły kradzieże z mieszkań). Warto również dodać, iż niemal $\frac{1}{3}$ włamań (z reguły włamania do kurników, komórek, samochodów itp.) dokonywana była przez sprawców znajdujących się w stanie nietrzeźwym.

Wśród włamań do obiektów uspołecznionych najliczniej reprezentowane są włamania do sklepów (ok. 39 %) i magazynów (ok. 27 %), łącznie ok. 66 %. Włamania te dokonywane były z reguły przez co najmniej 2—3 sprawców; wartość skradzionego jednorazowo mienia w ok. $\frac{3}{4}$ tych włamań przekraczała 5000 zł (w tym w ok. $\frac{1}{4}$ przekraczała 10 000 zł).

Włamania do kiosków (ok. 19 %) miały z reguły odmienny charakter — w większości przypadków były dokonywane przez 1 sprawcę, w ponad połowie tych kradzieży działającego w stanie nietrzeźwym. W znacznej większości przypadków wartość skradzionego mienia nie przekraczała 5000 zł.

Nielicznie reprezentowane włamania do zakładów pracy (10%) dokonane były w 6 przypadkach do przedsiębiorstwa, w którym sprawca był zatrudniony. We włamaniach do „innych” obiektów występują włamania do wagonów kolejowych i autobusów PKS.

Porównując kradzieże z włamaniem do obiektów uspołecznionych z włamaniami do obiektów prywatnych stwierdza się, że wyrządzone szkody są większe w przypadkach włamań do obiektów uspołecznionych — niemal połowę stanowią straty powyżej 5000 zł (49%), w tym 29% — straty przekraczające 10 000 (odpowiednie dane przy kradzieżach mienia indywidualnego wynoszą: 31 % i 15 %) oraz że włamania do obiektów uspołecznionych dokonują w większym odsetku przypadków sprawcy nie działający w stanie nietrzeźwym (77 %) oraz działający ze współsprawcami (78 %). Należy jednakże podkreślić, że zarówno w przypadkach kradzieży z włamaniem do obiektów prywatnych, jak i do obiektów społecznych bardzo rzadko spotykamy się z kradzieżami powodującymi bardzo poważne straty materialne — spośród 150 kradzieży mienia indywidualnego było tylko 6, a spośród 90 kradzieży mienia społecznego było tylko 8 takich kradzieży, które spowodowały szkody przekraczające 30 000 zł (z tych kradzieży tylko 5 spowodowało szkody powyżej 100 000 zł). Przytoczone powyżej dane nie potwierdzają więc mniemania, zgodnie z którym wielokrotni recydywiści dopuszczają się szczególnie często kradzieży powodujących poważne straty materialne.

Przechodząc obecnie do ogólnej charakterystyki recydywistów karanych za kradzieże z włamaniem (mienia indywidualnego i mienia społecznego) należy przede wszystkim zwrócić uwagę na fakt, iż znakomita większość spośród nich była karana

za włamania tylko 1—2 razy; takich zaś, którzy byli karani za dokonanie 3 lub więcej włamań, było tylko 29 (tj. zaledwie ok. 16% ogółu badanych recydywistów); stwierdzono przy tym, że ponad połowę spośród 288 włamań (do obiektów prywatnych i społecznych) dokonało tylko 14 recydywistów. Wprawdzie merytoryczna analiza różnych, wyodrębnionych kategorii recydywistów jest przedmiotem III rozdziału pracy, jednak już teraz warto podkreślić znamieny fakt — wśród wielokrotnie karanych recydywistów, którzy dokonali kilku włamań, zaledwie 3 można uznać za specjalistów-włamywaczy, tj. takich przestępców, którzy dokonują wyłącznie lub niemal wyłącznie włamań określonego rodzaju (np. włamań do mieszkań, włamań do sklepów i magazynów, włamań do garaży itp.). Natomiast jest regułą, iż recydywiści dokonują włamań do różnych obiektów i to zarówno prywatnych, jak i społecznych, oraz że większość z nich popełnia również kradzieże bez włamań oraz różne inne przestępstwa przeciwko mieniu.

Przechodzimy obecnie do omówienia kradzieży dokonywanych bez włamania. Dane dotyczące przestępstw tego rodzaju zawarte są w tablicy 11.

Tablica, 11. Kradzieże bez włamania

Rodzaj kradzieży	Liczba bezwzględna	%
Mienie indywidualne:		
ogółem	264	100,0
z mieszkań	87	32,9
z piwnic, komórek, kurników	48	18,2
okradanie pijanych	64	24,2
kieszonkowe	20	7,6
w miejscu pracy	15	5,7
inne	30	11,4
Mienie społeczne:		
ogółem	138	100,0
w miejscu pracy	90	65,3
w sklepach	25	18,1
z placów budowy, placów składowych	13	9,4
inne	10	7,2

Biorąc najpierw pod uwagę kradzieże mienia indywidualnego stwierdzamy, że — podobnie jak w przypadkach włamań do obiektów prywatnych — najliczniejsze są kradzieże mieszkaniowe (32,9 %), dokonywane zazwyczaj w ten sposób, że sprawca (rzadziej sprawcy) wykorzystując nie zamknięte okno lub drzwi okradają mieszkanie, zabierając najczęściej garderobę, zegarki i pieniądze, przy czym w niemal połowie tych kradzieży wartość jednorazowo skradzionego mienia przekraczała 3000 zł (w 1/4 przekraczała 5000 zł). Warto dodać, że w ok. 20% kradzieży mieszka-

niowych sprawca dostawał się do mieszkania podając się za przedstawiciela ZUS, ADM lub pracownika MO i korzystając z nieuwagi mieszkańców kradł drobne przedmioty znajdujące się na Wierzchu. Należy także podać, iż w niemal $\frac{1}{3}$ kradzieży mieszkaniowych poszkodowanymi byli znajomi sprawcy (dalsza rodzina, przyjaciółki, byłe żony, koledzy itd.).

Drugą pod względem liczebności grupę (24,2%) stanowią kradzieże specjalnego typu dokonywane na szkodę osób pijanych w stereotypowy sposób na ulicach, w parkach, na dworcach lub w pociągach. W ok. $\frac{1}{4}$ tych kradzieży sprawca (rzadziej sprawcy) stwarzał sobie sytuację dogodną do dokonania kradzieży, np. wyprawdzając pijanego z baru lub restauracji pod pozorem odprowadzenia go do domu. Wartość jednorazowo skradzionego mienia (z reguły portfele i zegarki) nie przekraczała 1000 zł. Warto dodać, iż w ok. $\frac{1}{4}$ przypadków poszkodowanymi były osoby znane uprzednio sprawcy (w tych przypadkach sprawca niemal zawsze był również nietrzeźwy).

Należy zwrócić uwagę na to, iż kradzieże kieszonkowe stanowią tylko nieznaczny odsetek (7,6%). Kradzieży tych dokonało tylko 6 sprawców, co stanowi zaledwie 2,7% ogółu 220 badanych recydywistów.

Co do pozostałych kradzieży mienia prywatnego warto wskazać na stosunkowo znaczny odsetek (jak na przestępstwa dokonywane przez wielokrotnych recydywistów) kradzieży drobiu, gołębi i królików z piwnic, komórek, kurników itp. (18,2%).

Wśród „innych” kradzieży (11,4%) najliczniej występują kradzieże kwiatów, owoców i jarzyn z ogrodów i pól, drobne kradzieże artykułów żywnościowych z prywatnych kiosków oraz kradzieże walizek, teczek itp. na dworcach i w pociągach.

Wśród kradzieży mienia społecznego dokonywanych bez włamania najliczniej (aż 65,3%) reprezentowane są kradzieże na szkodę przedsiębiorstw, w których sprawca był zatrudniony. Wśród tych kradzieży można wyodrębnić kilka zasadniczych rodzajów. Około połowy tych przestępstw stanowiły kradzieże różnych przedmiotów (np. materiały budowlane, narzędzia, części maszyn itp.), z którymi sprawca miał do czynienia w związku ze swoją pracą; w większości przypadków wartość mienia zagarniętego w 1 kradzieży nie przekraczała 1000 zł. W kilkunastu przypadkach były to kradzieże ubrań i obuwia ochronnego, których sprawca nie zwracał po zwolnieniu lub porzuceniu pracy (wartość wynosiła z reguły kilkaset złotych). Trzeci rodzaj przestępstw na szkodę zakładu pracy stanowiły kradzieże materiałów pędnych dokonywane przez kierowców oraz pobieranie nienależnego wyposażenia w wyniku sfałszowania kart drogowych, kart pracy lub zwolnień lekarskich. Również i w tych przypadkach wartość szkody spowodowanej jedną kradzieżą nie przekraczała zazwyczaj kilkuset złotych. Warto dodać, iż sprawcy przestępstw na szkodę instytucji uspołecznionych, w których pracowali, działali zazwyczaj pojedynczo; nie stwierdzono, aby badani przez nas wielokrotni recydywiści należeli do zorganizowanych grup przestępczych dokonujących systematycznie poważniejszych kradzieży na szkodę instytucji, w których pracowali.

Drugim pod względem liczebności (aczkolwiek wynoszącym tylko 18%) rodzajem kradzieży mienia społecznego bez włamania są kradzieże sklepowe. Spośród nich ponad połowę stanowiły drobne kradzieże artykułów żywnościowych, dokonywane zazwyczaj przez sprawców znajdujących się w stanie nietrzeźwym. Tylko w kilku przypadkach były to poważniejsze kradzieże garderoby lub zegarków i pieniędzy, w których wartość skradzionego mienia przekraczała 1000 zł.

Z pozostałych nielicznych kradzieży mienia społecznego 9 % stanowiły kradzieże materiałów budowlanych i węgla, dokonywane z placów budowy, placów składowych itd., oraz różne inne kradzieże (ok. 7%).

Tablica 12. Wartość mienia skradzionego jednorazowo*

Wartość (w zł)	Ogółem		Kradzieże bez włamania				Kradzieże z włamaniem			
			mienie indywidualne		mienie społeczne		mienie indywidualne		mienie społeczne	
	l.b.	%	l.b.	%	l.b.	%	l.b.	%	l.b.	%
Ogółem	608	100,0	238	100,0	130	100,0	150	100,0	90	100,0
Do 300	123	20,2	50	21,0	42	32,3	25	16,7	6	6,7
301—500	57	9,4	32	13,4	11	8,5	11	7,3	3	3,3
501—1000	108	17,8	57	23,9	26	20,0	19	12,6	6	6,7
1001—2000	81	13,3	40	16,8	20	15,4	15	10,0	6	6,7
2001—3000	53	8,7	21	8,8	6	4,6	17	11,3	9	10,0
3001—5000	57	9,4	15	6,4	10	7,7	16	10,7	16	17,8
5001—10000	68	11,2	15	6,4	10	7,7	25	16,7	18	20,0
10001—30000	45	7,4	6	2,5	5	3,8	16	10,7	18	20,0
30001 i powyżej	16	2,6	2	0,8	—	—	6	4,0	8	8,8

* Dane w poszczególnych kolumnach są niższe od liczby przestępstw figurujących w aktach sądowych, gdyż w niektórych przypadkach brak było w aktach informacji o wartości skradzionego mienia.

Warto dodać, iż — jak o tym będzie mowa później — wśród sprawców kradzieży bez włamań spotykamy liczniejszą (w porównaniu z recydywistami dokonującymi włamań) aczkolwiek też niezbyt liczną grupę recydywistów dokonujących przeważnie kradzieży jednego rodzaju — 6 recydywistów dokonywało kradzieży kieszonkowych, a 9 — najczęściej kradzieży w miejscu pracy.

B. Po omówieniu danych aktowych dotyczących kradzieży przedstawiamy obecnie materiał aktowy dotyczący rozboju¹⁰.

Spośród 220 recydywistów objętych badaniami szczegółowymi aż 66 było karanych za dokonanie rozboju (przypominamy, że wśród 220 recydywistów nie badanych szczegółowo było tylko 29 sprawców rozboju), przy czym 50 miało sprawy o dokonanie 1 rozboju, 6 — o dokonanie 2 rozbojów, a 10 — o dokonanie 3 lub więcej rozbojów. Ogółem tych 66 recydywistów było skazanych za dokonanie 113

¹⁰ Obliczeń statystycznych dotyczących rozboju dokonali: D. Wójcik i S. Szelhaus.

rozbojów; ponieważ o 7 rozbojach brak jest bliższych informacji, omawiamy 106 rozbojów, o których posiadamy dane aktowe.

Charakteryzując ogólnie sprawców rozboju i rozboje, stwierdzić należy, że tylko w 9 przypadkach rozboj był pierwszym przestępstwem, za które sprawca został skazany, w 7 — drugim, natomiast aż w połowie przypadków — piątym lub dalszym. Wśród sprawców rozboju występuje większy niż u pozostałych recydywistów odsetek osobników popełniających przestępstwa w okresie nieletniości (67 %). Sprawcy rozbojów zazwyczaj nie działają pojedynczo — tylko w 34% rozboju dokonał 1 sprawca, w 37 % — 2 sprawców, w pozostałych przypadkach działało co najmniej 3 sprawców.

W charakterystyczny sposób przedstawiają się dane, dotyczące stanu trzeźwości sprawców rozboju i osób poszkodowanych. Okazało się bowiem, że tylko w 23 % rozbojów sprawca był trzeźwy i tylko w 45% przypadków osoba poszkodowana nie znajdowała się pod wpływem, alkoholu.

Większość rozbojów została dokonana na ulicy lub w parku (54% i 11 %), 27% w mieszkaniach, a 8% w różnych innych miejscach (na terenach podmiejskich, na dworcu, w barach itp.).

Typowym zjawiskiem w przypadkach rozbojów dokonywanych przez badanych recydywistów jest brak obrażeń u osób poszkodowanych (aż 80% przypadków).

Dokonyjąc merytorycznej analizy rozbojów, wyodrębniono spośród nich przede wszystkim 22 rozboje (21 %), które można zaliczyć do planowanych, dobrze uprzednio przygotowanych napadów rabunkowych na mieszkania (właściciele prywatnych wytwórni i warsztatów, ogrodników, księży, lekarzy itd.). Wszystkie rozboje zaliczone do tej grupy zostały dokonane przez co najmniej 2 sprawców (z reguły przez 2—3), którzy mieli do spełnienia ściśle określone czynności. Przy dokonywaniu tych przestępstw sprawcy posługiwali się bronią palną lub imitacją pistoletów. Wartość zrabowanego mienia (pieniądze, biżuteria, futra, ubrania itd.) była oczywiście znacznie wyższa niż w innych rozbojach — tylko w 6 przypadkach nie przekraczała 3000 zł, a w 4 wynosiła od 3000 do 10 000 zł, natomiast w 8 przypadkach wynosiła od 10 000 do 50 000 zł, a w 4 przekraczała 50 000 zł.

Należy jednak podkreślić, że aczkolwiek rozboje te stanowią aż ok. 21 % ogółu rozbojów, to jednak zostały one popełnione tylko przez 9 sprawców (co stanowi zaledwie 13% ogółu recydywistów-sprawców rozboju), przy czym tylko 2 recydywiści dokonali (wraz z innymi sprawcami) aż 15 spośród tych 22 rozbojów, pozostałych 7 sprawców dokonało tylko po 1 rozboju.

Drugą wyodrębnioną kategorią rozbojów (34—32,1%) stanowią napady rabunkowe dokonywane na ulicach, w parkach, na terenach podmiejskich itd. na osoby zapewne nie znane sprawcy; z reguły w tych rozbojach zarówno sprawca jak i poszkodowany znajdowali się w stanie nietrzeźwym. Ofiarom napadów rabowano zegarki i pieniądze (tylko w 3 przypadkach zrabowano garderobę). Typowym zjawiskiem było w tych rozbojach pobicie poszkodowanego.

Do trzeciej kategorii, obejmującej łącznie 47 rozbojów, zaliczono takie rozboje (podobnie jak w poprzedniej grupie dokonywane z reguły na ul'cach lub w parkach,

w kilku przypadkach w mieszkaniu sprawców), w których poszkodowanymi okazały się osoby, z którymi sprawca miał już kontakty przed dokonaniem rozboju. Tę kategorię rozbojów można podzielić na 2 podgrupy — do pierwszej zaliczyć można 27 napadów na osoby, które sprawca poznał bezpośrednio przed napadem (np. pił razem w barze lub restauracji, poznał go u znajomej prostytutki itp.). Do drugiej podgrupy zaliczono 20 rozbojów, w których poszkodowanymi były osoby, które sprawca znał od dawna (osoby zamieszkałe w pobliżu sprawcy, znajome kobiety, koledzy z pracy, osoby, z którymi sprawca handlował itp.). Należy zwrócić uwagę na to, że spośród ofiar 47 rozbojów zaliczonych do powyższej kategorii aż 34 było również karanych sędownie, oraz że w większości tych napadów zarówno sprawca, jak i poszkodowani znajdowali się w stanie nietrzeźwym.

Pozostałe 3 rozboje mają odmienny charakter — w jednym przypadku sprawca podając się za pracownika wydziału rent wszedł do mieszkania 80-letniej staruszki, zabił ją uderzeniem siekiery i obrabował mieszkanie, 2 rozboje to napady rabunkowe na sklepy.

Można więc ogólnie stwierdzić, że spośród 106 rozbojów dokonanych przez wielokrotnych recydywistów 59 (55,7%) ma charakter czynów niewątpliwie niebezpiecznych dla przeciętnego obywatela — są to napady rabunkowe na mieszkania i sklepy oraz napady na ulicach na osoby nie znane sprawcy. Natomiast niemal połowa rozbojów (44,3%) ma odmienny charakter — są to przestępstwa dokonane na szkodę osób, które zazwyczaj piły ze sprawcą uprzednio alkohol (nieraz w podejrzanych miejscach), przy czym poszkodowani ci rekrutowali się często również spośród osób zaliczanych do marginesu społecznego.

C. Przestępstwa przeciwko życiu i zdrowiu stanowią ogółem 14% wszystkich przestępstw popełnionych przez 220 recydywistów. Poniżej omówione zostaną dane dotyczące 193 czynów zakwalifikowanych z art. 225, 236, 237 i 239 k.k., pomijając nieliczne przestępstwa z art. 240—241 k.k. i specyficzne czyny zakwalifikowane z art. 23 ustawy o zwalczaniu alkoholizmu.

Najpierw omówimy pokrótce 3 przypadki zabójstw, z uwagi na ciężar gatunkowy i atypowy charakter tego przestępstwa. Jedno przestępstwo zostało popełnione w ten sposób, że 27-letni sprawca (upośledzony umysłowo, karany 2 razy przez sąd dla nieletnich i 15 razy za różne przestępstwa po ukończeniu 17 lat), podając się za pracownika wydziału rent, wszedł w celach rabunkowych do mieszkania 80-letniej staruszki, zabił ją ciosem siekiery znalezionej w sieni i okradł mieszkanie. Drugie zabójstwo ma odmienny charakter — 30-letni sprawca (nałogowy alkoholik, 7-krotnie karany za przestępstwa o charakterze chuligańskim), będąc w stanie nietrzeźwym, zabił w czasie kłótni dziadka i babkę, których od wielu lat maltretował. Trzeciego zabójstwa, w innych okolicznościach, dokonał 30-letni sprawca (debil, nałogowy alkoholik, karany 4 razy z art. 241, 132, 133 i 263); będąc w stanie nietrzeźwym zabił nożem mężczyznę usiłującego rozdzielić kilka osób bijących się koło budki z piwem, wśród których znajdował się zabójca.

Omawiając przestępstwa przeciwko osobie (107 z art. 239; 71 z art. 237 i tylko

11 z art. 236 k.k.), trzeba przede wszystkim zwrócić uwagę na ścisły związek czynnika alkoholu z przestępstwami tego rodzaju — aż w 91 % przypadków sprawca w czasie dokonywania czynu znajdował się w stanie nietrzeźwym. Z podobnie wysokim odsetkiem osób nietrzeźwych spotykamy się u współsprawców — w tych licznych przypadkach (46 %), gdy w przestępstwie brały udział co najmniej 2 osoby. Znaczny odsetek (co najmniej 32%) osób nietrzeźwych ujawniono również wśród poszkodowanych, przy czym odsetek ten byłby na pewno wyższy, gdyby we wszystkich aktach spraw sądowych figurowały informacje na ten temat.

Warto wskazać także na to, że tylko w 27 % przypadków poszkodowanymi byli krewni lub znajomi sprawcy (sąsiedzi, koledzy z miejsc pracy itd.), w pozostałych przypadkach występowały osoby obce sprawcy.

Typowe przestępstwa tego rodzaju popełniane są na ulicach (63%), rzadziej w barach i restauracjach lub w mieszkaniach prywatnych (po ok. 12%), poza tym w środkach komunikacji miejskiej i podmiejskiej oraz na dworcach.

W charakterystyczny sposób układają się dane, dotyczące motywów popełnienia tych przestępstw — w 35 % przypadków nie można było znaleźć żadnego racjonalnego powodu, dla którego sprawca uderzył lub pobił, na ulicy nieznaną sobie osobę. Należy jednak podkreślić, iż wszyscy sprawcy takich przestępstw byli nietrzeźwi. Natomiast w 65 % przestępstw można przyjąć, że zaistniał jakiś bardzo błahy powód, który spowodował reakcję sprawcy w postaci czynu o znamionach tzw. przestępstwa chuligańskiego, reakcję wyraźnie nieadekwatną do okoliczności zajścia. Wydaje się, iż gdyby sprawcy, a w części przypadków także i poszkodowani, byli trzeźwi, nie doszłoby do popełnienia tych przestępstw. W większości omawianych przypadków między sprawcą a poszkodowanym zaistniał jakiś doraźny konflikt — np. sprawca został potrącony, poszkodowany głośno wyrażał dezaprobatę z powodu niewłaściwego zachowania się sprawcy, faktu, iż sprawca jest pijany, zwracał mu uwagę, że zaczepia przechodniów itd. W kilkunastu przypadkach uderzenie lub pobicie poszkodowanego było wynikiem odmowy dania sprawcy pieniędzy na wódkę, „postawienia” mu piwa, dania papierosa itd. (w części przypadków poszkodowani byli znajomymi sprawcy). Tylko kilka przestępstw (w tym 5 ciężkich uszkodzeń ciała) było spowodowanych zemstą w związku z poprzednio zaistniałymi konfliktami z krewnymi lub kolegami.

D. Przestępstwa zakwalifikowane z art. 132 i 133 k.k. stanowią łącznie ok. 16% przestępstw popełnionych przez badanych recydywistów. Materiał aktowy, którym dysponujemy, obejmuje 198 takich przestępstw (w tym 2/3 z art. 132 k.k.).

Jak wiadomo, przestępstwa z art. 132 i 133 k.k. kwalifikowane są z reguły jako przestępstwa o charakterze chuligańskim. Przestępstw z wymienionych artykułów dopuszczają się również niemal wyłącznie sprawcy będący w stanie nietrzeźwym (aż 93.%). Jeśli zaś pominiemy nieliczne przestępstwa, w których poszkodowanymi byli funkcjonariusze służby więziennej lub żołnierze WSW, to okazuje się, iż przestępstw takich w stosunku do funkcjonariuszy MO dopuszczają się wyłącznie sprawcy działający w stanie nietrzeźwym.

Przestępstwa z art. 132 i 133, podobnie jak przestępstwa z art. 239, 237 i 236 popełniane są zazwyczaj na ulicy (45 %), w barach i restauracjach (11 %), na dworcach (10 %), w środkach komunikacji miejskiej i podmiejskiej (8 %) oraz w komendach MO (10%) i w więzieniach (3%), w nielicznych przypadkach w różnych innych miejscach (np. w mieszkaniach, poczekalniach kin itp.).

Omawiana obecnie kategoria przestępstw różni się od opisanych poprzednio przestępstw z art. 239, 237 i 236 m.in. tym, iż są one niemal wyłącznie (83 %) popełniane przez 1 sprawcę, a tylko w ok. 17% przypadków w przestępstwie brało udział co najmniej 2 sprawców (z reguły 2—3).

Istotne wydawało się również ustalenie, jakie okoliczności poprzedziły dokonanie przestępstw z art. 132 i 133 k.k. Pomijając nieliczne przypadki, w których poszkodowani nie byli milicjantami, stwierdza się, że najczęściej (47%) przestępstwo było związane z zatrzymaniem sprawcy, który dopuścił się jakiegoś wykroczenia (np. zaczepianie przechodniów, zakłócanie spokoju itd.), rzadziej przestępstwa (ok. 30%), np. pobicia przechodnia, kradzieży itd. Należy jednak zwrócić uwagę na istotny fakt, że w 23% przypadków czyn zakwalifikowany z art. 132 lub 133 k.k. był związany z legitymowaniem osobnika znajdującego się w stanie nietrzeźwym, który nie dopuścił się poprzednio ani przestępstwa, ani wykroczenia.

Rozdział III

KATEGORIE RECYDYWISTÓW ORAZ ICH PRZESTĘPCZOŚĆ

Rozpatrując całą populację 220 wielokrotnych recydywistów pod kątem widzenia wyodrębnienia wśród nich pewnych kategorii recydywistów, u których dominował określony rodzaj przestępstw, można w wszystkich badanych podzielić na 2 zasadnicze kategorie ¹¹ (tabl. 13).

Pierwszą znaczną liczebnie kategorię (70% ogółu badanych) stanowią tacy recydywiści, u których przestępstwa przeciwko mieniu (z reguły kradzieże) znacznie przeważają nad wszystkimi innymi dokonanymi przez nich przestępstwami; do drugiej, nielicznej kategorii (29 %) zaliczono takich recydywistów, którzy bądź w ogóle nie popełniali przestępstw przeciwko mieniu, bądź popełniali je tylko wyjątkowo.

1. W pierwszej kategorii obejmującej 152 recydywistów, którzy popełniali przede wszystkim przestępstwa przeciwko mieniu (z reguły kradzieże) można wyodrębnić kilka grup przestępców.

Najliczniejszą grupę, obejmującą aż 93 recydywistów, stanowią przestępcy, których można by określić mianem „przestępców zawodowych” z uwagi na to, że ich głównym lub wyłącznym źródłem utrzymania są dochody uzyskiwane z przestępstw, jakkolwiek pewne istotne zastrzeżenia, o których będzie mowa, przemawiają prze-

¹¹ Nie uwzględniamy 4 recydywistów karanych za różnorodne przestępstwa, wśród których przeważały: przestępstwa wojskowe, czyny zakwalifikowane z art. 201, 215, 150, 250 k.k. (2 z nich byli karani 1 raz za rozbój).

ciwko utożsamianiu ich z typem prawdziwego przestępcy zawodowego. Jeśli spośród tych 93 recydywistów wyeliminujemy kilku (7), którzy nie kradli, lecz utrzymywali się z handlu walutami, biletami do kina, fałszerstwami itp., oraz 1 zawodowego oszusta, to wśród pozostałych 85 recydywistów można wyróżnić 2 podgrupy przestępców: 44 przestępców dokonujących systematycznie poważniejszych kradzieży (bądź rozbojów) i 41 przestępców, których zaliczyć należy raczej do recydywistów popełniających przeważnie drobne kradzieże. Jakkolwiek wśród tych ostatnich są również recydywiści, u których epizodycznie występują poważniejsze przestępstwa przeciwko mieniu, to jednak biorąc pod uwagę całą ich przestępczość, niepodobna tych recydywistów uznać za takich, którzy reprezentują typ chronicznego przestępcy uprawiającego działalność przestępczą o dużej szkodliwości społecznej.

Druga grupa obejmuje 59 recydywistów dokonujących niemal wyłącznie przestępstw przeciwko mieniu, które nie są jednak dla nich głównym, ani tym bardziej wyłącznym źródłem utrzymania. Grupa ta dzieli się na 2 podgrupy. Pierwszą, nie liczną (26) podgrupę stanowią tacy recydywiści, którzy dokonywali kradzieży nie związanych z systematycznym alkoholizowaniem się. Są to przestępcy popełniający wprawdzie niemal wyłącznie przestępstwa przeciwko mieniu (78%), ale pracujący mniej lub bardziej systematycznie i korzystający często poza tym z pomocy najbliższej rodziny. Wśród tych 26 recydywistów aż 9 dokonywało zresztą zwykle drobnych kradzieży tylko w miejscu pracy. Do drugiej podgrupy recydywistów (33), u których znakomitą większość dokonywanych przestępstw stanowią również przestępstwa przeciwko mieniu (75%), należą przestępcy, dokonujący kradzieży związanych z ich alkoholizmem. Zaczęli oni dokonywać przestępstw stosunkowo późno (co różni ich od grupy poprzedniej), początek nadużywania alkoholu wyprzedza u nich z reguły początek popełniania przestępstw przy czym bardzo znaczny odsetek kradzieży dokonywanych jest w stanie nietrzeźwym. W tej grupie recydywistów nałogowych alkoholików jest najwięcej, prawie 80%.

2. Odrębną kategorię wielokrotnych recydywistów stanowią ci (64), którzy — jak była już o tym poprzednio mowa — przestępstw przeciwko mieniu bądź w ogóle nie popełniają bądź popełniają tylko niewiele. Wśród nich możemy wyróżnić 2 różne grupy.

Jedna reprezentowana jest przez 41 recydywistów dokonujących niemal wyłącznie przestępstw kwalifikowanych jako chuligańskie. Wśród tych 41 recydywistów 18 było karanych za popełnienie wyłącznie takich przestępstw, a u 23 przestępstwa takie stanowią 81 % wszystkich dokonanych przez nich przestępstw (liczba przestępstw przeciwko mieniu przypadająca na 1 recydywistę w tej grupie nie przekracza 1,5). W drugiej grupie recydywistów występuje 23 przestępców o odmiennym obliczu, mimo iż większość popełnionych przez nich przestępstw stanowią również przestępstwa kwalifikowane jako chuligańskie (61 %); przeciętna liczba kradzieży przypadająca na 1 recydywistę nie przekracza 3,3. Są to jednak recydywiści bardzo poważnie wykolejeni społecznie, wykazujący z reguły (91 %) już od wczesnej młodości objawy poważnego nieprzystosowania społecznego i popełniający w 83 % przypadków

Tablica 13. Dane o przestępczości 220 recydywistów z uwzględnieniem poszczególnych grup

Dane o przestępczości	Ogółem*		Kategoria I				Kategoria II	
			Grupa 1		Grupa 2		Grupa 1	Grupa 2
	l.b.	%	A	B	A	B		
			%	%	%	%	%	%
Przestępstwa:								
przeciwko mieniu	1270	57,1	74,6	58,7	78,2	74,7	17,0	38,9
przeciwko życiu i zdrowiu	313	14,1	9,3	12,0	6,4	3,7	40,0	20,7
przeciwko władzom i urządóm	354	15,9	9,3	15,0	6,4	6,7	35,0	26,9
inne**	287	12,9	6,8	14,3	9,0	14,9	8,0	13,5
Przeciętna przestępczość na 1 recydywistę (liczby bezwzględne):								
przeciwko mieniu	5,8		8,9	6,6	6,9	6,7	1,5	4,6
przeciwko życiu i zdrowiu	1,4		1,0	1,4	0,3	0,3	3,2	2,5
przeciwko władzom i urządóm	1,6		1,0	1,7	0,3	0,6	2,9	3,2
Popelnianie przestępczości w okresie nieletniości	125	56,8	86,4	75,6	46,2	33,3	19,5	82,6
Niepopelnianie przestępczości w okresie nieletniości	95	43,2	13,6	24,4	53,8	66,7	80,5	17,4
Pierwsza sprawa sądowa po ukończeniu 17 lat w wieku:								
17—18 lat	88	40,0	63,6	46,3	42,3	24,3	12,2	52,2
19—20 lat	67	30,5	20,4	31,7	27,0	30,3	39,0	39,1
21 lat lub powyżej	65	29,5	16,0	22,0	30,7	45,4	48,8	8,7
Skazania:								
4—5	75	34,1	29,3	26,8	38,4	33,3	51,2	26,1
6—7	74	33,6	34,2	31,7	38,4	27,2	29,3	39,1
8—9	44	20,0	20,5	21,8	11,6	30,3	19,5	8,7
10 i więcej	27	12,3	16,0	19,7	11,6	9,2	—	26,1

Dane o przestępczości	Ogółem		Kategoria I				Kategoria II	
			Grupa 1		Grupa 2		Grupa 1	Grupa 2
	A	B	A	B				
	l.b.	%	%	%	%	%	%	%
Przeciętny pobyt na wolności między aresztowaniami								
poniżej 7 miesięcy	38	17,3	43,3	24,4			12,2	13,0
7—11 miesięcy	65	29,5	45,4	36,6	27,0	27,2	14,7	26,0
1 rok do poniżej 2 lat	85	38,6	11,3	31,7	42,3	54,6	51,2	43,6
2 lata i powyżej	32	14,6	—	7,3	30,7	18,2	21,9	17,4
Najdłuższy pobyt na wolności między aresztowaniami								
poniżej 1 roku	33	15,0	43,3	14,6	3,8	3,0	7,3	8,7
1 rok do poniżej 2 lat	63	28,6	36,5	43,9	19,4	21,2	15,7	34,8
2 lata i powyżej	124	56,4	20,2	41,5	76,8	75,8	77,0	56,5
Przebywanie na wolności od ukończenia 17 lat								
do chwili przeprowadzenia badań (cały okres 100%):								
poniżej 25%	11	5,1	22,7	2,4				
25—50%	57	25,9	52,3	34,1	27,0	6,1	7,3	30,4
51—74%	88	40,0	22,7	43,9	50,0	51,5	31,7	43,5
75% i powyżej	64	29,0	2,3	19,6	23,0	42,4	61,0	26,1

* Wliczono także 12 recydywistów nie omawianych w żadnej z wyodrębnionych grup.

** Zaliczono także niektóre nielicznie występujące przestępstwa o charakterze chuligańskim (np. z art. 255, 256, 263 k.k.) nie uwzględnione w kategoriach przestępstw przeciwko życiu i zdrowiu oraz przestępstw przeciwko władzom i urzędom.

przestępstwa już w okresie nieletniości. Różnią się oni pod tym względem w istotny sposób od poprzedniej grupy recydywistów, wśród których znaczny stopień społecznego nieprzystosowania stwierdzono tylko w 50% przypadków i u których kradzieże w okresie nieletniości występują jedynie w 19% przypadków.

Wyodrębnienie wśród badanych omówionych powyżej kategorii i podział na poszczególne grupy dokonane zostały na podstawie kryteriów przede wszystkim formalnych związanych z rodzajem najczęściej popełnianych przez nich przestępstw — co oczywiście charakteryzuje ich pod pewnym tylko względem. Bliższa analiza kryminologiczna uwidoczni jednak szereg istotnych różnic zachodzących między recydywistami zaliczonymi do poszczególnych grup.

I. RECYDYWIŚCI POPEŁNIAJĄCY GŁÓWNI PRZESTĘPSTWA PRZECIWKO MIENIU

1. Przestępcy „zawodowi”

Przystępując do omawiania tej kategorii przestępców, których wśród badanych było 85 (36,8% ogółu badanych) ¹², musimy z konieczności — jak już była o tym mowa — podzielić ich na 2 podgrupy biorąc pod uwagę znacznie większy odsetek przestępstw o poważniejszej ciężarze gatunkowym dokonywanych przez grupę złożoną z 44 recydywistów, w porównaniu z drugą podgrupą obejmującą 41 badanych dokonujących zazwyczaj przestępstw o mniejszym ciężarze gatunkowym.

A. Przestępcy „zawodowi” dokonujący poważniejszych przestępstw

Rekrutują się oni aż w 91 % przypadków spośród osobników nieprzystosowanych społecznie już w okresie nieletniości. 86,4% spośród nich zaczęło popełniać przestępstwa przed ukończeniem 17 lat.

Tylko 29% tych recydywistów ukończyło szkołę podstawową; 36,6% wykazuje obniżony poziom inteligencji (debilów i osobników na pograniczu debilizmu jest 9,8%, ociężałych umysłowo — 26,8%).

Ponad połowa (52,5 %) zaczęła nadużywać alkoholu już przed ukończeniem 17 lat. Jeśli chodzi o systematyczne nadużywanie alkoholu po ukończeniu 17 lat, to ujawniono je aż w 85,4% przypadków, przy czym początek systematycznego nadużywania alkoholu aż w 59% przypadków przypada na okres przed ukończeniem lat 21. Alkoholików nałogowych, wykazujących wyraźne objawy alkoholizmu, jest w tej grupie recydywistów 42%, przy czym u $\frac{1}{3}$ początkowe objawy alkoholizmu wystąpiły już w wieku poniżej 25 lat i zaledwie w 16,7% przypadków w wieku 30 lat lub powyżej. Fakt, iż tak wielu tych recydywistów (aż 80%) systematycznie nadużywało alkoholu, a więc piło 3 lub więcej razy tygodniowo co najmniej $\frac{1}{4}$ litra wódki, ma w tej grupie — podobnie zresztą jak i w całym materiale — duże znaczenie

¹² Jak już podano, nie omawiamy bliżej 8 recydywistów zaliczonych do kategorii „zawodowych”, którzy utrzymywali się nie z kradzieży, lecz z innych nielegalnych źródeł dochodu.

w ocenie przebiegu procesu stale pogłębiającego się wykołajania się społecznego recydywistów.

Należy podkreślić iż recydywiści należący do tej kategorii (z wyjątkiem 17%) pracowali właściwie tylko dorywczo; ok. 70% nie posiadało zresztą żadnego przeszkolenia zawodowego. Nie należy oczywiście zapominać o tym, iż znakomita większość spośród nich bardzo długo przebywała w więzieniu.

Jak już podano, 86,4% tych recydywistów zaczęło popełniać przestępstwa w okresie nieletniości, przy czym 61,4% miało sprawy w sądach dla nieletnich (z reguły co najmniej 2 sprawy), a u pozostałych 25% ustalono iż niejednokrotnie kradli, mimo iż nie mieli spraw sądowych. Bardzo znaczne rozmiary przestępczości w okresie nieletniości ujawnione w tej grupie zasługują na specjalną uwagę¹³. Wśród tych recydywistów spotykamy również największy odsetek takich (ok. 64%), którzy pierwszą sprawę sądową mieli wkrótce po przekroczeniu wieku odpowiedzialności karnej (17 — 18 lat). W grupie tej występuje także najwyższy odsetek recydywistów, którzy większość swego życia spędzili w więzieniu (aż 75%). Charakteryzuje ich również szybsza — w porównaniu z innymi grupami — recydywa, gdyż przeciętny pobyt na wolności między kolejnymi aresztowaniami aż w 43 % przypadków nie przekraczał 6 miesięcy i aż w 89% wynosił poniżej 1 roku. O bardzo znacznej szybkości recydywy w tej grupie świadczy również to, że u niemal połowy tych recydywistów najdłuższy (a więc „najlepszy”) pobyt na wolności nie przekraczał 1 roku.

Wśród przestępstw dokonanych przez tych 44 przestępców „zawodowych” 75% stanowią przestępstwa przeciwko mieniu (są to z reguły kradzieże, stosunkowo licznie reprezentowane są jednak też rozboje).

Rozmiary działalności przestępczej tych recydywistów są większe niż w innych grupach — przeciętnie na 1 badanego przypada 12,5 udowodnionych przestępstw. Również ciężar gatunkowy dokonywanych przez nich przestępstw przeciwko mieniu jest największy — straty materialne poniesione przez poszkodowanych w 40% kradzieży, o których mamy dane aktowe, przekraczają 5000 zł.

Kwestia wyodrębnienia w tej grupie recydywistów zaliczonych do przestępców „zawodowych”, przestępców o wyraźnym profilu, popełniających tylko określony typ przestępstw (np. złodziei kieszonkowych, włamywaczy do mieszkań itp.), natrafia na poważne trudności — nie ma bowiem właściwie (poza nielicznymi wyjątkami) nawet wśród tej kategorii recydywistów — nie mówiąc już o następnej grupie — takich, którzy dokonywaliby tylko kradzieży określonego rodzaju. W związku z tym wyodrębnienia kilku grup recydywistów dokonano biorąc pod uwagę to, jakie przestępstwa dominowały w ich przestępczości. Grupy te charakteryzujemy poniżej.

¹³ Podobny odsetek (ok. 83 %) recydywistów, którzy popełniali przestępstwa w okresie nieletniości spotykamy tylko w grupie II-2, jednakże część spośród tych recydywistów w przeciwieństwie do obecnie omawianych nie popełniała kradzieży, lecz miała sprawy sądowe za przestępstwa o charakterze chuligańskim.

Najliczniejszą grupę, obejmującą 20 recydywistów, stanowią osobnicy mający opinię włamywaczy — u 5 spośród nich przeważały włamania do mieszkań, u 7 włamania do sklepów, magazynów i kiosków, a 8 dokonywało włamań zarówno do obiektów prywatnych, jak i uspołecznionych. Nie należy jednak zapominać o tym, iż niemal wszyscy recydywiści zaliczeni do grupy włamywaczy dokonywali także kradzieży innego rodzaju.

W materiale występuje również grupa recydywistów (10) uważanych za złodziei kieszonkowych. Jednakże dokładna analiza przestępstw świadczy o tym, że wszyscy oni byli także karani za dokonywanie innych przestępstw przeciwko mieniu (okradanie osób pijanych, kradzieże mieszkaniowe, włamania do mieszkań, włamania do kiosków i sklepów itd.).

Trzecią grupę recydywistów, 11 badanych, stanowią tacy, którzy dokonywali różnorodnych przestępstw przeciwko mieniu — kradzieży z włamaniem i bez włamania na szkodę osób prywatnych i instytucji uspołecznionych, przywłaszczeń, paserstwa itd.

Wyodrębniono wreszcie 3 recydywistów, którzy byli karani za dokonanie wielu napadów rabunkowych na mieszkania.

Należy podkreślić, iż zaledwie 6 spośród tych 44 recydywistów można zaliczyć do przestępców zawodowych, którzy uprawiali systematycznie dokonywanie przestępstw tego samego rodzaju — wśród nich występuje 3 specjalistów włamywaczy do mieszkań oraz 3 przestępców dokonujących napadów rabunkowych na mieszkania.

Zasługuje również na uwagę fakt, iż wśród 44 recydywistów, zaliczonych do omawianej kategorii przestępców „zawodowych” dokonujących poważniejszych kradzieży, tylko 14 (32%) było skazanych za dokonanie co najmniej 2 kradzieży pociągających za sobą straty powyżej 3000 zł, przy czym tylko u 9 stwierdzono dokonanie co najmniej 2 kradzieży mienia o wartości przekraczającej 5000 zł.

W świetle szczegółowych badań 11 spośród tych recydywistów można zaliczyć do kategorii przestępców prawdziwie niebezpiecznych, dokonywujących niejednokrotnie przestępstw połączonych z poważną agresją. Są to sprawcy co najmniej 2 rozbojów oraz 1 recydywista skazany z art. 225 i 204 k.k. W grupie tej brak jest recydywistów karanych wielokrotnie za dokonywanie przestępstw przeciwko życiu i zdrowiu oraz przeciwko władzom i urządzeniom (na 1 badanego przypada przeciętnie zaledwie 1 przestępstwo przeciwko osobie i 1 z art. 132 lub 133).

O tym jak bardzo różnorodne pod względem rodzaju i ciężaru gatunkowego kradzieże popełniają „zawodowi” przestępcy zaliczeni do tej grupy świadczą poniżej przytoczone przykłady.

Nr 138, lat 29, kradnie od 11 r.ż., 2 sprawy w sądzie dla nieletnich; po ukończeniu 17 lat karany 8 razy; przebywał na wolności 4 lata, w więzieniu 8 1/2 lat. Oprócz 3 zaplanowanych, dokonanych grupowo włamań (2 razy do magazynów oraz do spichrza) dokonał kradzieży zegarka koledze w miejscu pracy, skradł zegarek współpasażerowi w pociągu oraz (wraz z żoną) ukradł przygodnie poznanemu mężczyźnie książeczkę PKO (podjął 40 000 zł) i dowód osobisty (kradzieży dokonał

w swoim mieszkaniu, gdy poszkodowany, pijany, zasnął). Oprócz tego karany z art. 239 i 237.

Nr 77, lat 30, kradnie od 9 r.ż., 2 sprawy w sądzie dla nieletnich; po ukończeniu 17 lat karany 7 razy; przebywał na wolności 2; 2 lata, w więzieniu 7¹/₂ lat. Oprócz zaplanowanego rozboju (napad na przechodnia na ulicy) i włamania do mieszkania skradł z podwórka rykszę rowerową, na dworcu ukradł pasażerowi 2 paczki wafli wartości 7 zł oraz 2 razy okradł osoby pijane (rękawiczki i zegarek); karany również z art. 237.

Nr 82, lat 34, 1 sprawa o kradzież w sądzie dla nieletnich, po ukończeniu 17 lat karany 7 razy; na wolności przebywał ok. 12 lat, w więzieniu ponad 6 lat. Jest znanym MO zawodowym kieszonkowcem, karany 3 razy za kradzieże kieszonkowe w tramwajach. Oprócz tego usiłował dokonać włamania do sklepu, dokonał kilku włamań do piwnic, 4 razy ukradł kury i gołębie z komórek, dokonał kradzieży motocykla oraz chodnika powieszono na trzepaku stojącym w podwórzu.

Nr 20, lat 33, kradnie od 14 r.ż., 2 sprawy w sądzie dla nieletnich; po ukończeniu 17 lat karany 5 razy; przebywał na wolności ok. 6 lat, w więzieniu ok. 10 lat; brat jest recydywistą. Oprócz 2 zaplanowanych włamań do wagonów towarowych na boczniczy kolejowej i rozboju ukradł płaszcz klientowi znajomej prostytutki, zegarek pijanemu oraz torbę lekarską w poczekalni Pogotowia Ratunkowego. Karany także z art. 237.

Nr 9, lat 31, karany przez sąd dla nieletnich, po ukończeniu 17 lat karany 6 razy, przebywał na wolności ok. 5 lat, w więzieniu ok. 9 lat. Był skazany za dokonanie 5 włamań (3 razy do wagonów kolejowych oraz do gospody GS i kiosku Ruchu). Oprócz tego na dworcu ukradł worek (w którym były różne przedmioty wartości ok. 1400 zł) oraz dokonał kradzieży 17 butelek (20 zł) z placu magazynu opakowań.

Nr 74, lat 26, kradnie od 11 r.ż., 2 sprawy w sądzie dla nieletnich; po ukończeniu 17 lat karany 5 razy; na wolności przebywał 2¹/₂ roku, w więzieniu ok. 6¹/₂ lat. Oprócz 4 włamań (do magazynu, sklepu, kiosku) i rozboju dokonał kradzieży ceraty z ciężarówki PKS, królików i kur z komórki oraz 2-krotnie dokonał kradzieży z mieszkania (z zewnątrz przez otwarte okno), zabierając słoik konfitur i kawałek boczku.

Nr 72, lat 31, kradnie od 10 r.ż., 2 razy karany przez sąd dla nieletnich; po ukończeniu 17 lat karany 6 razy; na wolności przebywał ponad 7 lat, w więzieniu ok. 7 lat. Ma opinię włamywacza do mieszkań; był 2 razy karany za włamania do mieszkań, 1 raz za włamanie do magazynu. Oprócz tego dokonał kradzieży wełny w miejscu pracy, ukradł zegarek pijanemu na dworcu oraz dokonał kradzieży 1 pary butów na szkodę znajomych.

Nr 184, lat 34, brak danych o przestępczości w okresie nieletniości. Po ukończeniu 17 lat karany 6 razy; na wolności przebywał 6 lat, w więzieniu ok. 11 lat. Karany za 2 włamania do mieszkań, podejrzany przez MO o udział w ok. 30 włamaniach do mieszkań. Oprócz tego ukradł sąsiadowi świnie, którą zabił, i sprzedał mięso oraz dokonał kradzieży 60 kg cebuli z pola, którą sprzedał na targu.

Nr 195, lat 34, kradnie od 14 r.ż., przez sąd dla nieletnich karany 2 razy (za rozbój i kradzież); po ukończeniu 17 lat karany 10 razy; przebywał na wolności ok. 5 lat, w więzieniu ok. 12 lat. Oprócz 4 włamań (3 do sklepów i 1 do mieszkania) okradł mieszkanie znajomych, usiłował ukraść radio ze świetlicy szkolnej, 4-krotnie okradł podróźnych w pociągu (m.in. ukradł siatkę z 12 kg rabarbaru) oraz ukradł lalkę-manekin z wystawy zakładu fryzjerskiego.

Nr 212, lat 33, kradnie od 9 r.ż., spraw w sądzie dla nieletnich nie miał, po ukończeniu 17 lat karany 5 razy; przebywał na wolności ok. 3¹/₂ lat, w więzieniu ok. 13 lat. Oprócz 3 rozbójów (na przygodnie poznane osoby, z którymi pił wódkę) i 2 włamań — do sklepu (przez wybite otwory w ścianie) i stoiska jubilerskiego w CDT — ukradł różne drobne przedmioty kolegom w hotelu robotniczym oraz usiłował dokonać kradzieży żywności w sklepie.

Nr 176, lat 33, kradnie od 9 r.ż., miał 3 sprawy w sądzie dla nieletnich; po ukończeniu 17 lat karany 6 razy, przebywał na wolności ok. 8 lat, w więzieniu ok. 8¹/₂ lat. Oprócz 2 rozbójów i 2 włamań (do sklepu i strychu) 3-krotnie dokonał drobnych kradzieży w mieszkaniach (występując

z grupą kolędników oraz podając się za milicjanta), w miejscu pracy przywłaszczył 9 par butów dziecięcych oraz dokonał kradzieży swetra i motoroweru i wyłudzenia różnych sum pieniędzy na niekorzyść przyjaciółki, której obiecywał małżeństwo.

B. Przestępcy „zawodowi” dokonujący mniej poważnych przestępstw

Również i ta grupa recydywistów, których głównym lub wyłącznym źródłem utrzymania są dochody osiągane z nielegalnych źródeł (z reguły również z kradzieży), rekrutuje się spośród osób, które wykazywały w nieletniości objawy wyraźnego nieprzystosowania społecznego (90%) i popełniały kradzieże (75%). Niemal połowa spośród nich (46,3%) miała pierwsze sprawy sądowe w sądzie powszechnym już w wieku 17—18 lat, 32% w wieku 19—20 lat i tylko 22% w wieku 21 lat lub później. 30% spośród nich ukończyło zaledwie 1 — 3 klasy i tylko 27,5% skończyło szkołę podstawową.

Rozmiary alkoholizmu są wśród nich ogromne — początek nadużywania alkoholu przypada u nich aż w 64,1 % przypadków na wiek poniżej lat 17. Wszyscy oni systematycznie nadużywali alkoholu po ukończeniu 17 lat, przy czym początek systematycznego nadużywania alkoholu przypada w 59% przypadków na wiek poniżej 21 lat, a tylko w 17 % przypadków na wiek 25 lat lub powyżej. Alkoholików nałogowych w okresie badań było aż 69 %, przy czym początkowe objawy alkoholizmu wystąpiły u 26% badanych już przed ukończeniem 25 lat, a tylko u 19% w wieku 30 lat lub później.

Podobnie jak 44 recydywistów, o których była mowa powyżej, również i obecnie omawiana kategoria recydywistów (poza 4) pracowała tylko dorywczo; 63,4% spośród nich nie posiadało żadnego przeszkolenia zawodowego.

„Zawodowi” przestępcy popełniający mniej poważne przestępstwa — w przeciwieństwie do poprzednio omawianej grupy — znacznie dłużej przebywali na wolności : tylko 36 % spośród nich przebywało w więzieniu ponad połowę swego życia po ukończeniu 17 lat. Szybkość recydywy była w tej grupie znacznie mniejsza niż w poprzedniej — tylko w 1/4 przypadków przeciętny pobyt na wolności między kolejnymi aresztowaniami nie przekraczał 6 miesięcy (w grupie poprzedniej aż 43 %), natomiast w ok. 39 % przypadków wynosił ponad 1 rok (w poprzednio omawianej grupie tylko ok. 11 %).

Wśród przestępstw popełnionych przez tych recydywistów tylko 58,7 % stanowią przestępstwa przeciwko mieniu (z reguły kradzieże), natomiast aż 31 % — przestępstwa o tzw. charakterze chuligańskim. Tylko 18,5% tych recydywistów było sprawcami rozboju (w grupie poprzednio omawianej aż 50%). Ciężar gatunkowy popełnionych przez nich kradzieży był znacznie mniejszy — 34% stanowiły kradzieże, w których wartość skradzionego mienia nie przekraczała 500 zł, natomiast kradzieże, w których wysokość strat materialnych przekraczała 5000 zł, wynosiły tylko ok. 14%.

Warto podkreślić, że wśród omawianej obecnie kategorii badanych nie ma

właściwie żadnego recydywisty, którego można by zaliczyć do takich przestępców, którzy mają określoną specjalność.

Przestępczość tych recydywistów jest tak dalece zróżnicowana, że wyodrębnienie wśród nich pewnych kategorii przestępców, z punktu widzenia przestępstw dominujących w ich przestępczości, napotyka w tej grupie na jeszcze większe trudności niż w grupie przestępców „zawodowych” dokonujących poważniejszych przestępstw.

Do najliczniejszej grupy (19 badanych) zaliczyć można takich recydywistów, którzy dokonują różnorodnych kradzieży, powodujących z reguły stosunkowo niewielkie straty materialne. Wśród popełnianych przez nich przestępstw licznie reprezentowane były włamania do kurników, gołębników i komórek, drobne kradzieże mieszkaniowe i sklepowe, kradzieże z placów budowy itd.; sporadycznie występowały włamania do mieszkań i kiosków powodujące zazwyczaj większe szkody.

Druga pod względem liczebności grupa obejmuje 14 recydywistów, u których znacznie dominowały kradzieże na szkodę osób pijanych, aczkolwiek dokonywali oni także innych różnorodnych kradzieży i innych przestępstw.

Głównym źródłem utrzymania 8 pozostałych recydywistów zaliczonych do tej grupy były zyski czerpane z gier hazardowych, nielegalnego handlu, paserstwa i drobnych oszustw. Większość z nich dokonywała jednak również różnych drobnych kradzieży.

O różnorodnych typach działalności przestępczej tych recydywistów świadczą przytoczone poniżej dane uzyskane o popełnianych przez nich przestępstwach z akt sądowych.

Nr 46, lat 30, w okresie nieletniości spraw sądowych nie miał, od 16 roku życia dokonywał kradzieży; po ukończeniu 17 lat był karany 4 razy; na wolności przebywał ok. 7 lat, w więzieniu ok. 6 lat. Dokonał 1 kradzieży z włamaniem do kiosku oraz 13 kradzieży wyłącznie drobiu i królików z komórek i piwnic. Najwyższa wartość jednorazowo skradzionego mienia nie przekracza 800 zł. Oprócz tego karany z art. 132 i 133 k.k.

Nr 117, lat 26; 6, kradł od 9 r.ż. (w domu), nie miał spraw w sądzie dla nieletnich; po ukończeniu 17 lat karany 8 razy; na wolności przebywał ok. 5 lat, w więzieniu ok. 4 lat. Dokonał 1 rozboju (będąc w stanie nietrzeźwym) oraz 3 drobnych kradzieży z mieszkań (u dalszej rodziny i sąsiadów), ukradł buty z klatki schodowej, wózek dziecienny z klatki schodowej oraz 2 razy okradł osoby pijane. Najwyższa wartość 1 kradzieży — 800 zł. Oprócz tego 2 razy karany za szalbierstwo.

Nr 148, ok. 30 lat, kradnie od 12 r.ż., w okresie nieletniości skazany 4 razy za kradzieże; po ukończeniu 17 lat karany 7 razy; na wolności przebywał ok. 7½ lat., w więzieniu — ok. 5 lat. Oprócz 1 włamania do mieszkania dokonał 2 kradzieży rowerów na ulicy, kradzieży węgla z placu składowego; furtki z placu budowy, kilku worków cementu z budowy.

Nr 29, lat 28, spraw w sądzie dla nieletnich nie miał, ale kradł od 10 r.ż., po ukończeniu 17 lat był karany 7 razy; na wolności i w więzieniu przebywał po ok. 5 ½ lat. Dokonał 1 rozboju (na ulicy wyrwał kobiecie torebkę) oraz dokonał kradzieży biletów autobusowych w szkole (do której poprzednio uczęszczał), kradzieży bielizny ze strychu domu, w którym mieszkał, 2 drobnych kradzieży w sklepach oraz włamania do mieszkania.

Nr 162, lat 28, kradł od 11 r.ż., miał 4 sprawy w sądzie dla nieletnich za kradzieże; po ukończeniu 17 lat karany 8 razy; na wolności przebywał ok. 3 ½ lat, w więzieniu ok. 7 ½ lat. Ogółem był

skazany za dokonanie 19 kradzieży — 12 kradzieży drobiu, królików i gołębi; kradzieży żywności z wozu na targu, a także był współsprawcą włamań do mieszkań i piwnicy.

Nr 116, lat 33, nie ujawniono kradzieży w okresie nieletniości; miał sprawę w sądzie dla nieletnich za udział w bójce; po ukończeniu 17 lat był karany 8 razy; na wolności przebywał ok. 8 lat, w więzieniu ok. 8 1/2. lat. Trudni się handlem biletami do kina, uprawia gry hazardowe, dokonał 4 drobnych kradzieży w piwiarniach i restauracjach na szkodę konsumentów (teczka, wieczne pióro), ukradł znajomemu garderobę wartości 600 zł. Oprócz tego karany z art. 237, 239, 133 k.k.

Nr 218, ok. 28 lat, kradnie od 16 r.ż., miał 3 sprawy w sądzie dla nieletnich za kradzieże i handel biletami; po ukończeniu 17 lat był karany 6 razy, na wolności przebywał ponad 7 lat, w więzieniu ok. 4 lat. Dokonał włamań do sklepu oraz do lokalu ADM (skąd skradł pustą kasetkę), a także kradzieży pieniędzy z automatu telefonicznego, kradzieży 3 kur, kradzieży kilkuset jaj z fermy. Oprócz tego był karany z art. 263, 133, 132 k.k. i za przestępstwo wojskowe.

Należy podkreślić, że w tej grupie badanych nie ma ani jednego recydywisty, który mógłby być zaliczony do kategorii przestępców niebezpiecznych, popełniających niejednokrotnie poważniejsze przestępstwa agresywne. W omawianej grupie było tylko 4 przestępców, którzy popełnili co najmniej 2 kradzieże powodujące straty powyżej 5000 zł.

Kończąc omawianie dwu grup recydywistów zaliczonych do kategorii przestępców zawodowych (dokonujących przestępstw poważniejszych i mniej poważnych), należy podkreślić, iż nader istotną wspólną ich cechą jest bardzo znaczny odsetek (przekraczający 80%) takich recydywistów, którzy zaczęli popełniać przestępstwa w okresie nieletniości, przy czym co najmniej 53 % spośród nich miało już sprawy sądowe przed ukończeniem 17 lat.

Byli oni niemal wszyscy (90 %) nieprzystosowani społecznie już w okresie dzieciństwa i większość z nich (60%) ujawniała w wieku szkolnym wyraźną postawę agresywną.

Systematyczne nadużywanie alkoholu w dużych ilościach, które datuje się u większości spośród nich (59%) już poniżej 21 r.ż., odegrało niewątpliwie poważną rolę w procesie pogłębiania się ich społecznego wykołejania się i szybkiej recydywy, jakkolwiek pierwsze ich sprawy sądowe znacznie wyprzedzają początek nadużywania przez nich alkoholu.

2. Recydywiści dokonujący przestępstw przeciwko mieniu, które nie stanowią dla nich głównego źródła utrzymania

A. Recydywiści dokonujący kradzieży nie mających związku z systematycznym alkoholizowaniem się

Omawiana obecnie kategoria recydywistów (26), popełniających w dość znacznym odsetku przypadków poważniejsze kradzieże, rekrutuje się tylko w 46% przypadków spośród osobników dokonujących przestępstw w okresie nieletniości (jednakże tylko 19% miało już w tym czasie sprawy sądowe).

42% tych badanych miało pierwsze sprawy w sądzie powszechnym w wieku 17—18 lat, 27% w wieku 19—20 lat, 31 % mając 21 lat lub później. Odsetek osobników, którzy mieli pierwsze sprawy sądowe stosunkowo późno (w wieku 21 lat

lub później), jest w tej grupie wyższy niż w poprzednio omawianych; są to recydywiści popełniający z reguły głównie nadużycia w pracy.

W przeciwieństwie do przestępców „zawodowych” pracę zarobkową tych recydywistów należy ocenić raczej pozytywnie — ponad połowa spośród nich (54%) pracowała względnie systematycznie ponad połowę okresu, w którym przebywali oni na wolności po ukończeniu 17 lat; ci, którzy pracowali krócej, korzystali z pomocy materialnej najbliższej rodziny oraz podejmowali różne prace dorywcze. Tylko 46% tych badanych nie posiadało żadnego przeszkolenia zawodowego.

Spośród recydywistów należących do tej grupy aż 65,4% ukończyło co najmniej szkołę podstawową, w tym 23% uczęszczało także do szkoły zawodowej (spośród przestępców „zawodowych” szkołę podstawową ukończyło 29 % w grupie 1A i 28 % w grupie IB).

Wprawdzie systematycznie nadużywało alkoholu 65 % spośród tych recydywistów, ale tylko 35% zaczęło systematycznie nadużywać alkoholu w wieku poniżej 21 lat. Jest to jedyna populacja recydywistów, w której odsetek nałogowych alkoholików jest niewielki (nie przekracza 16%), a zarazem jedyna, w której tylko zupełnie sporadycznie występują przestępstwa o charakterze chuligańskim (tylko ok. 11%).

Znakomita większość tych recydywistów (73%) przebywała po ukończeniu 17 lat dłużej na wolności niż w więzieniu. Szybkość recydywy jest w tej grupie znacznie mniejsza niż w obu grupach przestępców „zawodowych” — zaledwie w 27 % przypadków przeciętny pobyt na wolności między kolejnymi aresztowaniami wynosił poniżej 1 roku, natomiast aż u 31% badanych wynosił co najmniej 2 lata.

Jeśli chodzi o rodzaj przestępstw przeciwko mieniu dokonywanych przez tych 26 recydywistów, to wyraźnie wyróżnia się 9 badanych, w których przestępczości dominowały kradzieże (z reguły powodujące stosunkowo niewielkie straty materialne) dokonywane w miejscu pracy. Były to kradzieże materiałów pędnych popełniane przez kierowców, materiałów budowlanych z placów budowy, artykułów żywnościowych (konwojenci) oraz pobieranie nienależnego wynagrodzenia przez fałszowanie kart pracy, pokwitowań itd.

Wśród pozostałych 17 recydywistów sprawców kradzieży 11 dopuszczało się różnorodnych kradzieży, takich jak okradanie pijanych, kradzieże mieszkaniowe i sklepowe bez włamań, kradzieże z placów budowy, kradzieże rowerów i motocykli itd. Kradzieże te powodowały straty materialne z reguły nie przekraczające 3000 zł. Pozostałych 6 recydywistów popełniało, oprócz drobnych kradzieży, także 1 poważniejsze, pociągające za sobą straty materialne przekraczające 5000 zł (były to włamania do sklepów i magazynów, włamania do mieszkań, kiosków, szkół itd.). Warto dodać, że w omawianej grupie jest nawet 9 recydywistów, którzy co najmniej 2 razy dokonali kradzieży, w których wartość skradzionego mienia przekraczała 5000 zł.

Grupa ta jest bardzo różnorodna, gdyż zaliczeni do niej recydywiści popełniali kradzieże, które nie stanowiły dla nich głównego źródła utrzymania, i nie nadużywali alkoholu. Znaleźli się w niej zarówno dokonujący głównie nadużyć w miejscu pracy

oraz tacy, u których popełnianie kradzieży ma mechanizm wyraźnie patologiczny, jak i tacy, którzy dokonywali kradzieży znajdując się w wyjątkowo trudnej sytuacji materialnej, a nawet tacy systematycznie pracujący, którzy w jakimś okresie swego życia związali się przejściowo ze środowiskiem przestępczym. Jest to jednak grupa mało liczna i nadająca się właściwie do analizy indywidualnych przypadków. O rodzajach przestępstw popełnianych przez recydywistów zaliczonych do tej grupy badanych świadczą poniższe przykłady.

Nr 53, lat 31, w okresie nieletniości miał sprawę sądową za pobicie; po ukończeniu 17 lat był karany 7 razy, na wolności przebywał 11½ lat, w więzieniu ok. 3 lat. Pracuje dość systematycznie jako kierowca, dokonując w miejscach pracy kradzieży: 3-krotnie materiałów pędnych (na sumę ok. 8000 zł, 460 zł, 58 zł) oraz 2-krotnie kradzieży żwiru, który miał przewieźć na budowę (wartości 135 zł i 60 zł). O 2 pozostałych kradzieżach brak bliższych danych, wiadomo jednak, iż były to drobne kradzieże w miejscu pracy.

Nr 161, lat 28; w okresie nieletniości kradzieży nie ujawniono; po ukończeniu 17 lat był skazany 4 razy, na wolności przebywał ok. 3 lat, w więzieniu ponad 2 lata. Pracował bardzo systematycznie w spółdzielni kominiarskiej. Oprócz skazania za przestępstwo wojskowe (samowolne oddalenie się z jednostki) był 3-krotnie karany za pobranie wynagrodzenia za rzekomo wykonane prace kominiarskie (8000 zł, 2000 zł, 500 zł).

Nr 144, lat 28; w okresie nieletniości dokonywał kradzieży owoców i jarzyn; spraw sądowych nie miał; po ukończeniu 17 lat był karany 4 razy, na wolności przebywał ponad 3 lata, w więzieniu ok. 8 lat. W czasie pobytów na wolności pracował dość systematycznie, korzystając także z pomocy materialnej matki posiadającej gospodarstwo rolne. Oprócz skazania za zniszczenie kolejowych urządzeń sygnalizacyjnych (był w stanie nietrzeźwym) miał 3 sprawy sądowe za kradzieże — kradzież świni sąsiadowi oraz za udział w kilku włamaniach do sklepów w miejscowościach podwarszawskich, dokonanych w ciągu paru dni (badany był w tym czasie przejściowo związany z grupą włamywaczy; w grupie tej spełniał rolę pomocniczą osiągając z kradzieży niewielkie korzyści materialne).

Nr 164, lat ok. 27, w okresie nieletniości miał 2 sprawy sądowe za dokonanie kradzieży samochodu i motocykla. Po ukończeniu 17 lat był skazany 5 razy; na wolności przebywał 5 lat, w więzieniu ok. 4 ½ lat. Pracował dość systematycznie w warsztacie ojca, korzystając także z pomocy materialnej rodziny. Dokonał 4 kradzieży (o 1 kradzieży brak danych) samochodów osobowych pozostawionych na ulicy, które porzucał, nie dokonując ani kradzieży części samochodowych, ani innych przedmiotów znajdujących się w samochodzie. Z przestępstw tych nie osiągał żadnych korzyści materialnych.

Nr 67, lat 28, nie ujawniono dokonywania przestępstw w okresie nieletniości. Po ukończeniu 17 lat był skazany 4 razy, na wolności przebywał ok. 9 lat, w więzieniu ok. 3 lat. Badany mieszka na wsi, pracuje dość systematycznie, ale z powodu bardzo znacznego spowolnienia nie może zdobyć żadnego zawodu ani objąć pracy zarobkowej dającej lepsze wynagrodzenie. Ma na utrzymaniu 2 małych dzieci i żonę niezdolną do pracy z powodu gruźlicy. Badany był skazany za popełnienie 4 drobnych kradzieży (o 1 kradzieży brak danych) — ukradł z lasu drzewo na opał (wartość 300 zł), 2 drewniane słupy (wartość 370 zł) oraz dokonał kradzieży 2 starych szyn kolejowych z bocznic PKP.

B. Recydywiści popełniający kradzieże związane z ich alkoholizmem

Jest to specjalna grupa obejmująca 33 recydywistów, wyodrębniona z uwagi na występowanie charakterystycznego zjawiska — początek nadużywania alkoholu wyprzedza u nich z reguły początek popełniania przestępstw i bardzo znaczny

odsetek kradzieży dokonywany jest przez tych recydywistów w stanie nietrzeźwym lub w celu uzyskania pieniędzy na wódkę.

W związku z tym rozmiary częstego alkoholizowania się badanych wymagają w tej grupie szczególnego podkreślenia. Okazało się, że 56 % tych recydywistów zaczęło nadużywać alkoholu już w wieku poniżej 17 lat; 75 % przed ukończeniem 21 lat. Biorąc pod uwagę systematyczne nadużywanie alkoholu stwierdzono, że przed ukończeniem 21 lat piło systematycznie co najmniej 1/4 litra wódki 3 lub więcej razy tygodniowo aż 45,5 % badanych i że zaledwie 24,3 % zaczęło systematycznie nadużywać alkoholu w takich ilościach dopiero od wieku powyżej 25 lat.

Bardzo duży odsetek nałogowych alkoholików (aż 79 %), występujący w tej grupie, ma swoistą wymowę. W ponad połowie przypadków (54%) pierwsze objawy alkoholizmu widoczne były przed ukończeniem 28 lat, a jedynie u 29 % badanych wystąpiły dopiero w wieku powyżej 30 lat.

Większość tych recydywistów (70%) wykazywała wyraźne objawy nieprzystosowania społecznego już w okresie nieletniości, jednakże tylko 33% popełniało już w tym okresie kradzieże (jedynie 15 % miało sprawy w sądzie dla nieletnich). Zaledwie 33 % recydywistów zaliczonych do tej grupy ukończyło szkołę podstawową. Tylko 1/3 tych recydywistów pracowała dość systematycznie (ponad połowę okresu, w którym przebywali na wolności); pozostali korzystali z pomocy materialnej rodziny i podejmowali prace dorywcze; kilku okresowo handlowało. Jeśli jednak uwzględnimy okres 17—21 lat, kiedy alkoholizm tych recydywistów nie osiągnął jeszcze bardzo dużych rozmiarów, to okazuje się, że 63 % spośród nich pracowało systematycznie ponad połowę okresu, w którym przebywali na wolności.

Początek przestępczości w omawianej obecnie grupie występuje później niż w grupach omówionych poprzednio — jak już podano, aż 67 % tych recydywistów nie popełniało przestępstw w okresie nieletniości, niemal połowa (45,4%) miała pierwsze sprawy sądowe dopiero w wieku 21 lat lub powyżej (tylko 24,3% w wieku 17—18 lat). Zaledwie 2 spośród tych 33 recydywistów przebywało dłużej w więzieniu niż na wolności, natomiast aż 42,4% przebywało w więzieniu bardzo krótko — poniżej 1/4 okresu czasu dzielącego ich od ukończenia 17 lat.

Przestępstwa przeciwko mieniu stanowią w tej grupie 75% ogółu popełnionych przestępstw; na jednego recydywistę przypada 6,7 tego typu przestępstw i zaledwie 1,2 przestępstw o charakterze chuligańskim — co zasługuje na podkreślenie ze względu na tak znaczne nasilenie rozmiarów alkoholizmu w tej grupie.

W 39% kradzieży dokonanych przez tych recydywistów straty materialne nie przekraczają 500 zł, a tylko w ok. 17% kradzieże spowodowały szkody w wysokości powyżej 5000 zł. Jedynie 5 recydywistów z tej grupy dokonało co najmniej 2 kradzieży, w których szkody przekroczyły 5000 zł.

Próba wyodrębnienia wśród 33 recydywistów, należących do omawianej grupy, sprawców poszczególnych kategorii przestępstw doprowadza do następujących rezultatów: połowa spośród nich (51,5%) dokonywała niemal wyłącznie drobnych kradzieży, działając z reguły w stanie nietrzeźwym. Najliczniej reprezentowane są:

kradzieże na szkodę osób pijanych (w restauracjach, parkach, na dworcach itp.), kradzieże drobiu i gołębi, kradzieże cegieł i innych materiałów budowlanych z placów budowy, węgla ze składów itd. 36,4% badanych popełniało oprócz drobnych kradzieży również i kradzieże powodujące poważniejsze straty (z reguły jednak na szkodę rodziny i znajomych). Zaledwie 12% tych recydywistów dokonywało kradzieży z włamaniem do sklepów, kiosków i magazynów.

Jeśli chodzi o 10 sprawców rozboju występujących w tej grupie, to należy wskazać na to, że typowy rozbój dokonany przez nich sprowadza się właściwie do okradania z użyciem przemocy znajomych lub osób, z którymi sprawcy tych rozbojów pili uprzednio wódkę w barach, parkach itp. Spośród 10 sprawców rozboju 2 można uznać za niebezpiecznych przestępców — dokonali oni co najmniej 2 rozbojów, napadając na ulicy na osoby obce.

Poniższe przykłady uwidaczniają ciężar gatunkowy i różnorodność kradzieży dokonywanych przez omówioną powyżej grupę recydywistów.

Nr 2, lat 35, nałogowy alkoholik; w okresie nieletniości nie kradł; po ukończeniu 17 lat karany 6 razy; na wolności przebywał ok. 15 lat, w więzieniu ok. 4 lat. Oprócz przestępstw z art. 239 i 256 k.k. był 4-krotnie skazany za dokonanie kradzieży — będąc w stanie nietrzeźwym dokonał dwukrotnie kradzieży drobiu, ukraść bratu kozuch, który sprzedał, a pieniądze natychmiast przepił, oraz dokonał kradzieży garderoby (we wspólnym mieszkaniu), przy czym uzyskane ze sprzedaży pieniądze przepił.

Nr 6, lat 30, nałogowy alkoholik. W okresie nieletniości nie kradł; po ukończeniu 17 lat był karany 8 razy, na wolności przebywał 7 1/2 lat, w więzieniu 5 1/2 lat. Dokonał przestępstw z art. 265 i 262 k.k. oraz 9 kradzieży, przy czym tylko 2 kradzieży (tzw. sortów mundurowych w miejscu pracy oraz garderoby brata) dokonał będąc trzeźwym. Pozostałych kradzieży (6 rowerów i materiały budowlane) dopuścił się będąc w stanie nietrzeźwym.

Nr 12, lat 33, nie jest alkoholikiem nałogowym, ale systematycznie nadużywa alkoholu. W okresie nieletniości nie popełniał przestępstw; po ukończeniu 17 lat był karany 5 razy; na wolności przebywał ok. 14 lat, w więzieniu 2 lata. Oprócz przestępstwa z art. 241 dokonał 6 kradzieży — 4-krotnie ukraść ciotce drobne sumy pieniędzy; będąc pijany ukraść (wraz z bratem) owcę z pastwiska którą od razu sprzedali, a pieniądze przepili, oraz dokonał kradzieży szyn żelaznych z placu budowy.

Nr 26, lat 33 ;6, nie jest nałogowym alkoholikiem, ale systematycznie nadużywa alkoholu. W okresie nieletniości nie miał spraw sądowych, ale dokonywał kradzieży w domu oraz sąsiadom. Po ukończeniu 17 lat był karany 7 razy; na wolności przebywał ok. 12 lat, w więzieniu ok. 4 1/2 lat. Oprócz przestępstw z art. 265 (2) i 262 k.k. oraz przestępstwa wojskowego (wszystkie popełnione w stanie nietrzeźwym) dokonał 5 kradzieży — 1 tony saletrzaku w miejscu pracy, butów koledze, kurtki kuzynowi, cementu z placu budowy oraz nie zwrócił tzw. sortów mundurowych po zwolnieniu z pracy.

Nr 31, lat 30; 6, w okresie nieletniości nie kradł, miał 1 sprawę w sądzie dla nieletnich o pobicie w stanie nietrzeźwym. Po ukończeniu 17 lat był karany 5 razy, na wolności przebywał 10i/2 lat, w więzieniu 3 lata. Był skazany za 2 kradzieże dokonane w stanie nietrzeźwym — w miejscu pracy ukraść 20 żeberek do kaloryferów oraz z rozbieranego budynku 800 cegieł. Był także skazany za dokonanie rozboju (będąc pijanym koło budki z piwem wyrwał z ręki nietrzeźwemu osobnikowi 20 zł) oraz za przestępstwa z art. 23 ustawy o zwalczaniu alkoholizmu, z art. 201 i 262 § 2 k.k.

Nr 33, lat 36, alkoholik z objawami poważnej degradacji. W okresie nieletniości dokonywał kradzieży; po ukończeniu 17 lat był karany 7 razy, na wolności przebywał ok. 11 lat, w więzieniu 8 lat. Dokonał 8 kradzieży (o 2 brak danych) — będąc pijanym ukraść konia z wozem pozostawionego na ulicy; dokonał kilku kradzieży na szkodę osób zajmujących wspólne mieszkanie (palma,

poduszki, meble), będąc w stanie nietrzeźwym ukraść 1 rolkę papy z piwnicy domu, w którym mieszkał, oraz usiłował ukraść motocykl na ulicy; z wozu ukraść bieliznę. Oprócz tego był dwukrotnie skazany za samowolne oddalenie się z jednostki wojskowej oraz za przestępstwo z art. 251 k.k.

Nr 13, lat 35, w okresie nieletniości nie kradł; po ukończeniu 17 lat był karany 5 razy, na wolności przebywał 15 lat, w więzieniu ok. 3 lat. Był skazany za dokonanie w stanie nietrzeźwym 6 kradzieży (o 1 brak danych) — 2 rowerów z ulicy, gałęzi z lasu, garderoby z mieszkania znajomych, kawałka skóry znajomemu. Oprócz tego był skazany za przestępstwo z art. 161 k.k.

Nr 55, lat 35, alkoholik nałogowy, w okresie nieletniości dokonywał kradzieży owoców i warzyw; miał 1 sprawę sądową. Po ukończeniu 17 lat był karany 6 razy; na wolności przebywał ok. 17 lat, w więzieniu 1 rok. Oprócz przestępstw z art. 251 k.k. i art. 23 ustawy o zwalczaniu alkoholizmu dopuścił się 4 kradzieży (o 1 brak danych) — będąc w stanie nietrzeźwym ukraść płaszcz leżący w wózku dziecięcym pozostawionym na ulicy; w stanie nietrzeźwym dokonał kradzieży 15 kur; z placu budowy ukraść materiały budowlane wartości 600 zł.

W omawianej grupie mamy więc do czynienia z recydywistami dokonującymi głównie przestępstw przeciwko mieniu o małym ciężarze gatunkowym. Nader znamienny jest fakt, że mimo tak dużego odsetka alkoholików (79 %) i wczesnych początków nadużywania alkoholu recydywiści ci popełniają tylko bardzo rzadko przestępstwa przeciwko zdrowiu oraz przeciwko władzom i urzędom.

II. RECYDYWIŚCI, U KTÓRYCH PRZEWAŻAJĄ PRZESTĘPSTWA O CHARAKTERZE AGRESYWNYM

Przystępujemy obecnie do omawiania odrębnej kategorii (64) wielokrotnie karanych recydywistów, którzy — stanowiąc 29% całej zbadanej populacji — wyróżniają się spośród pozostałych recydywistów tym, że dokonują niemal wyłącznie przestępstw połączonych z agresją wobec osób z reguły obcych sprawcom, a bardzo rzadko popełniane przez nich kradzieże są raczej zjawiskiem drugoplanowym lub wręcz epizodycznym w ich życiu, przy czym dokonywane są najczęściej w sposób nieplanowany, wykorzystujący przypadkowo nadarżające się okazje.

Omawianą kategorię podzielono (o czym była już mowa na wstępie) na 2 grupy: 41 recydywistów popełniających niemal wyłącznie przestępstwa agresywne oraz 23 recydywistów, u których na 1 badanego, oprócz przestępstw o tzw. charakterze chuligańskim, przypada przeciętnie 3,3 kradzieży. Wydaje się jednak, że twierdzenie o sporadycznym i nieplanowanym charakterze dokonywanych kradzieży jest słuszne w odniesieniu nie tylko do pierwszej grupy, ale i do grupy drugiej, mimo iż popełniają oni nieraz kradzieże oraz mimo iż u tych recydywistów proces społecznego wykołajania się rozpoczyna się z reguły znacznie wcześniej, bo już w okresie nieletniości (znakomita większość spośród nich dokonywała kradzieży już przed ukończeniem 17 lat, w sposób typowy dla osób w tym wieku).

1. Recydywiści wielokrotnie karani niemal wyłącznie za przestępstwa agresywne

Populacja ta, złożona z 41 recydywistów karanych niemal wyłącznie za dokonywanie przestępstw kwalifikowanych zwykle jako chuligańskie, rekrutuje się spośród osobników, którzy wprawdzie w 62% przypadków ujawniali objawy nie-

przystosowania społecznego już w okresie nieletniości, ale których znakomita większość (aż ok. 81 %) nie popełniała przestępstw w tym okresie (fakt zasługujący na specjalne podkreślenie, gdyż odsetek ten jest znacznie wyższy niż w innych grupach). Początek ich przestępczości jest późny — aż połowa (49%) miała pierwsze sprawy sądowe dopiero w wieku 21 lat lub później, a tylko 12% było pierwszy raz karanych w wieku 17—18 lat. Jest to grupa recydywistów karanych najmniejszą ilością razy — połowa spośród nich (51,2%) była skazana tylko 4—5-krotnie, a jedynie ok. 19% 8—9-krotnie. Recydywiści ci spędzili w więzieniu — w porównaniu z innymi grupami — stosunkowo krótki okres czasu: niemal wszyscy (93%) poniżej połowy swego życia po ukończeniu 17 lat, przy czym aż 61 % (najwyższy odsetek w całej badanej populacji) przebywało w więzieniu poniżej 1/4 tego okresu.

Tylko 46% tych recydywistów nie ukończyło szkoły podstawowej. 59% miało wyuczony zawód i większość (57%) pracowała dość systematycznie — powyżej połowy okresu, w którym przebywali na wolności po ukończeniu 17 lat.

30 % badanych zaczęło nadużywać alkoholu w okresie nieletniości, 37 % w wieku 17—18 lat i tylko 32% mając 19 lat lub później. Niemal połowa badanych (45,4%) już w wieku poniżej 21 lat piła 3 i więcej razy tygodniowo co najmniej 1/4 litra wódki, a tylko 23% zaczęło systematycznie nadużywać alkoholu tak często oraz w takich ilościach w wieku 25 lat.

W omawianej grupie recydywistów 50% wykazuje wyraźne objawy nałogowego alkoholizmu, przy czym u 55% spośród tych alkoholików początkowe objawy alkoholizmu wystąpiły już przed ukończeniem 28 lat.

Na specjalną uwagę zasługuje fakt, że aż 50% badanych z omawianej populacji ujawniało wyraźne objawy intolerancji alkoholowej, podczas gdy wśród pozostałych wielokrotnych recydywistów tylko 26,2% wykazuje wybitnie zmniejszoną tolerancję na alkohol.

Biorąc pod uwagę przestępczość 41 recydywistów zaliczonych do tej grupy stwierdzamy, że 18 recydywistów popełniało wyłącznie czyny agresywne wobec osób obcych, natomiast u pozostałych 23 badanych występowały również sporadycznie drobne kradzieże (na 1 badanego przypadało ok. 1,5 kradzieży), przy czym tylko 30% spośród nich dokonywało kradzieży w początkowym okresie swej działalności przestępczej. O specyfice ich kradzieży świadczą informacje zawarte w poniżej przytoczonych przykładach.

Nr 51, lat 31, w okresie nieletniości nie kradł i nie miał spraw sądowych; po ukończeniu 17 lat był karany 5 razy; na wolności był 12¹/₂ lat, w więzieniu ok. 2 lat. Oprócz przestępstw z art. 132, 133 k.k. i art. 23 ustawy o zwalczaniu alkoholizmu dokonał 3-krotnie kradzieży na szkodę swojej siostry — butów i pościeli (600 zł), płyt do adapteru (ok. 1000 zł) i pieniędzy (150 zł).

Nr 193, lat 33, w okresie nieletniości nie kradł i nie miał spraw sądowych; po ukończeniu 17 lat był karany 6 razy, na wolności przebywał ok. 14 lat, w więzieniu 2 ¹/₂ lat. Oprócz 4 przestępstw z art. 132, 4 z art. 133 i 1 z art. 23 ustawy o zwalczaniu alkoholizmu dokonał 2 kradzieży — waty szklanej w miejscu pracy oraz 3 śledzi w sklepie.

Nr 60, lat 33, w okresie nieletniości nie kradł i nie miał spraw sądowych; po ukończeniu 17 lat był karany 5 razy, na wolności przebywał ok. 15 lat, w więzieniu ok. 2 lat. Oprócz 3 przestępstw

z art. 132 i 2 z art. 133 dokonał w stanie nietrzeźwym 2 kradzieży — 100 kg węgla z placu składowego oraz 3 kur (w czasie pobytu na wsi w związku z delegacją służbową).

Nr 93, lat 35, w okresie nieletności nie kradł i nie miał spraw sądowych; po ukończeniu 17 lat był karany 4 razy; na wolności przebywał ok. 16 lat, w więzieniu ponad 2 lata. Oprócz przestępstw z art. 239, 242, 132 i 133 k.k. dokonał kradzieży 3 rolek papy (wartości 600 zł) w przedsiębiorstwie, w którym pracował.

Nr 3, lat 33, w okresie nieletności nie kradł i nie miał spraw sądowych; po ukończeniu 17 lat był karany 6 razy, na wolności przebywał 15 lat, w więzieniu ok. 1 1/2 roku. Oprócz przestępstw z art. 237, 256 i 132 k.k. oraz z art. 28 ustawy o zwalczaniu alkoholizmu dokonał kradzieży złomu z placu składowego portu nad Wisłą.

Nr 61, lat 34, w okresie nieletności nie kradł i nie miał spraw sądowych; po ukończeniu 17 lat był karany 5 razy; na wolności przebywał 13 lat, w więzieniu ok. 4 lat. Oprócz przestępstw z art. 132 k.k. i art. 23 ustawy o zwalczaniu alkoholizmu dokonał będąc w stanie nietrzeźwym 2 kradzieży — 8 butelek mleka ze sklepu oraz garderoby i pieniędzy z mieszkania żony, z którą przeprowadzał rozwód.

Nr 62, lat 30, w okresie nieletności nie kradł i nie miał spraw sądowych; po ukończeniu 17 lat karany 6 razy, na wolności przebywał ok. 11 lat, w więzieniu ok. 3 lat. Oprócz przestępstw z art. 239, 132, 133 k.k. i z art. 28 i 30 ustawy o zwalczaniu alkoholizmu dokonał 1 kradzieży — pracując jako kierowca Ukradł koło zapasowe, kozuch oraz 300 l. benzyny.

Nr 100, lat 27, w okresie nieletności nie kradł i nie miał spraw sądowych; po ukończeniu 17 lat był karany 4 razy, na wolności przebywał 8 1/2 lat, w więzieniu ok. 2 lat. Oprócz przestępstw z art. 239, 240 § 2 i 133 k.k. dokonał jednej kradzieży — będąc w stanie nietrzeźwym ukradł w sklepie 1 butelkę wina.

Nr 5, lat 35, w okresie nieletności nie kradł i nie miał spraw sądowych; po ukończeniu 17 lat był karany 10 razy, na wolności przebywał 13 lat, w więzieniu ponad 5 lat. Oprócz 3 przestępstw z art. 239, 3 z art. 132, oraz z art. 133, 256, 215 k.k. dokonał, będąc w stanie nietrzeźwym, kradzieży motocykla pozostawionego na ulicy.

Nr 208, lat 28, w okresie nieletności nie ujawniono częstego popełniania kradzieży, ale miał 1 sprawę w sądzie dla nieletnich o dokonanie kradzieży. Po ukończeniu 17 lat był 5 razy karany; na wolności przebywał ok. 9 lat, w więzieniu ok. 2 1/2 lat.

Oprócz przestępstw z art. 239, 132, 133, 256 k.k. dokonał w miejscu pracy kradzieży kilku arkuszy blachy (wartości ok. 300 zł).

Jeśli chodzi o szczególnie istotną kwestię — jak licznie reprezentowani są w tej kategorii przestępców recydywiści, których można uznać za niebezpiecznych z uwagi na nasilenie przestępczości o charakterze agresywnym to stwierdza się, że jedynie 8 badanych można zakwalifikować w ten sposób, i to z pewnymi zastrzeżeniami — jakkolwiek bowiem jeden z nich dokonał zabójstwa, a u 3 występują ciężkie uszkodzenia ciała, to jednak u pozostałych dominują przestępstwa o mniejszym ciężarze gatunkowym z art. 237, 239, 132 i 133 k.k.

2. Recydywiści karani głównie za dokonywanie przestępstw agresywnych

Zbliżona pod względem nasilenia przestępstw agresywnych, kwalifikowanych zwykle jako chuligańskie jest grupa złożona z 23 recydywistów, u których przestępstwa te stanowią ok. 53% ogółu popełnionych przestępstw (w poprzednio omawianej grupie ok. 75%); przestępstw przeciwko mieniu jest tylko ok. 39% (w poprzedniej grupie 17%).

Omawiana obecnie grupa recydywistów — w odróżnieniu od poprzedniej — zaczęła popełniać przestępstwa już w okresie nieletniości (83 %) i większość (59 %) miała w tym okresie sprawy sądowe, przy czym niemal wszyscy ci recydywiści (96%) byli dziećmi nieprzystosowanymi społecznie. Jest to grupa recydywistów zbliżona co do wczesnego początku przestępczości i rozmiarów nieprzystosowania społecznego do kategorii recydywistów zaliczonych do przestępców „zawodowych”, omówionych na początku niniejszego rozdziału.

Przebieg nauki szkolnej zasługuje w tej grupie na bardziej negatywną ocenę niż w poprzedniej — tylko ok. 35% tych recydywistów ukończyło szkołę podstawową i aż 61 % nie posiadało żadnego przeszkolenia zawodowego.

Recydywiści należący do omawianej populacji prowadzą na ogół tryb życia, który można określić jako pasożytniczy. Tylko ok. 24% pracowało stosunkowo systematycznie — powyżej połowy okresu, w którym przebywali na wolności. Znakomita większość korzystała z pomocy materialnej najbliższej rodziny i pracowała dorywczo, kilku korzystało również z dochodów pochodzących z takich źródeł, jak gry hazardowe lub nielegalny handel.

Początek przestępczości jest w tej grupie znacznie wcześniejszy niż w poprzedniej — badani ci, jak już była o tym mowa, zaczęli popełniać przestępstwa z reguły już w okresie nieletniości (aż 83%, podczas gdy w grupie poprzedniej odpowiednio tylko ok. 19 %) i tylko 9 % miało pierwszą sprawę sądową w wieku 21 lat lub później, podczas gdy w wieku 17—18 lat aż 52% (w grupie poprzedniej odpowiednio 49% i 12 %). Znamienne jest, że w większości pierwszych i drugich spraw sądowych byli oni skazani za popełnienie przestępstw kwalifikowanych jako chuligańskie, a nie za dokonanie przestępstw przeciwko mieniu. 30 % tych recydywistów przebywało dłużej w więzieniu niż na wolności, a tylko 26 % było w więzieniu stosunkowo krótko — poniżej $\frac{1}{4}$ okresu, który upłynął od ukończenia przez nich 17 lat.

Dla należytej oceny przestępczości tej grupy recydywistów znamienne są dane o rozmiarach ich alkoholizowania się począwszy od okresu nieletniości. Nadużywających alkoholu już przed ukończeniem 17 lat jest aż 48%; w wieku poniżej 19 lat nadużywało alkoholu już 81% (w poprzednio omawianej grupie 67%). Początek systematycznego nadużywania alkoholu, a więc picie co najmniej 3 razy tygodniowo powyżej $\frac{1}{4}$ litra wódki, przypada u ok. 55% badanych już na lata 17—18, a tylko w 36% przypadków na lata 21 lub później (w poprzedniej grupie 54,6%). Alkoholików nałogowych jest aż 73 %, przy czym początkowe objawy alkoholizmu ujawniało 44 % recydywistów już przed ukończeniem 28 lat (w omawianej poprzednio grupie alkoholików było mniej — 50%).

Przestępczość tych recydywistów jest bardzo zróżnicowana — większość przestępstw stanowią czyny kwalifikowane jako chuligańskie, ale wszyscy badani popełniali także przestępstwa przeciwko mieniu (z reguły kradzieże). Spośród przestępstw o charakterze chuligańskim, dokonywanych w typowy sposób, najliczniejsze są czyny z art. 132 k.k., a następnie z art. 239, 237 i 133 oraz z art. 255 i 256 k.k. Wśród przestępstw przeciwko mieniu znaczną część stanowią drobne kradzieże

mienia prywatnego (najczęściej okradanie osób pijanych); kradzieże mienia społecznego (drobne kradzieże w sklepach i restauracjach, kradzieże z placów budowy itd.) stanowią tylko ok. 20% przestępstw przeciwko mieniu. Stosunkowo licznie reprezentowane są czyny zakwalifikowane z art. 265 i 263 k.k. Wszystkie rozboje zostały dokonane przez sprawców (8) znajdujących się w stanie nietrzeźwym, przy czym niemal wszyscy poszkodowani byli znajomymi lub osobami, z którymi sprawcy pili uprzednio razem alkohol.

Spośród badanych należących do tej grupy 5 można uznać za niebezpiecznych z uwagi na niejednokrotne dokonywanie przestępstw agresywnych (nie licząc rozboju), 3 było skazanych za przestępstwa z art. 236, a 2 kilka razy za czyny z art. 237.

Omawiana powyżej grupa recydywistów (2), karanych głównie za dokonywanie przestępstw agresywnych, różni się więc istotnie od poprzednio rozpatrywanej grupy recydywistów (1), karanych niemal wyłącznie za przestępstwa połączone z agresją.

Mimo iż zarówno u jednych, jak i drugich dominował ten sam rodzaj przestępstw, to jednak pierwsi stanowili populację o znacznie późniejszym początku przestępczości aniżeli drudzy, u których aż 83% stanowią osobnicy popełniający przestępstwa już w okresie nieletniości.

*
* *
*

1. Rozpatrując całą populację badanych wielokrotnych recydywistów, trzeba przede wszystkim omówić po krotce nader istotną kwestię: w jakim stopniu kategoria obejmująca 93 przestępców „zawodowych” — recydywistów nazwanych w taki sposób ze względu na to, że ich głównym lub wyłącznym źródłem utrzymania są dochody uzyskiwane z przestępstw — istotnie może być uznana za kategorię przestępców zawodowych według uznanych kryteriów kryminologicznych.

Przed wszystkim stwierdzić należy, że aż 49 spośród 93 recydywistów zaliczonych do tej kategorii (52,7 %) stanowią tacy recydywiści, którzy po przekroczeniu wieku odpowiedzialności karnej przebywali dłużej w więzieniu niż na wolności. Przeciętny pobyt na wolności między kolejnymi aresztowaniami nie przekraczał u nich 11 miesięcy, tylko 30% spośród nich przebywało ogółem w więzieniu 5—7 lat, natomiast 38% 8—9 lat i aż 32% co najmniej 10 lat. Należy przy tym pamiętać, iż cały okres od ukończenia przez nich 17 lat wynosił przeciętnie tylko ok. 14 lat.

Są to więc osobnicy, którzy popełniają kradzieże w taki sposób, iż są one od razu ujawniane, i którzy niemal bez przerwy przebywają w więzieniu. Zjawisko takie nie występuje oczywiście, jak wiadomo, u prawdziwych przestępców zawodowych.

Przestępczość ogółu przestępców „zawodowych” — nie tylko popełniających drobne przestępstwa przeciwko mieniu, ale i dokonujących poważniejszych kradzieży — świadczy wymownie o tym, że nawet wśród tej ostatniej kategorii przestępców brak jest (poza kilkoma przypadkami) specjalizacji cechującej prawdziwego przestępcę zawodowego. Na uwagę zasługuje fakt, iż wśród ogółu recydywistów zaliczonych do „zawodowych” sprawców kradzieży powodujących szkody powyżej 5000 zł jest nie więcej niż 20%. Charakterystyczny profil recydywistów zaliczonych

do tej kategorii oraz ich przestępczość zarysowują się wyraźniej, jeśli uwzględni się, iż 80% spośród nich popełniało już drobne kradzieże w okresie nieletniości.

2. Analizując pozostałe, wyodrębnione przez nas kategorie wielokrotnych recydywistów¹⁴, należy pamiętać o tym, iż zjawisko nasilonego alkoholizmu wywiera charakterystyczne piętno i odpowiednio modeluje ich przestępczość. 50,5% wszystkich badanych recydywistów zaczęło nadużywać alkoholu już w okresie nieletniości, a początek systematycznego nadużywania alkoholu w dużych ilościach niemal u 60% recydywistów przypada na wiek poniżej 21 lat (przy czym nie nadużywających alkoholu wśród ogółu badanych jest tylko 26, tj. 11,8%). Zjawiska te musiały oczywiście wpłynąć na charakterystyczną strukturę przestępczości większości recydywistów oraz na to, że u ok. 30 % ogółu badanych znakomita większość przestępstw sprowadza się do czynów agresywnych.

Grupa 33 recydywistów, będących w znacznej większości przypadków nałogowymi alkoholikami, u których brak jest przestępstw o charakterze chuligańskim i u których spotykamy się często z późną przestępczością (przy czym znaczny odsetek wszystkich kradzieży został dokonany przez sprawców znajdujących się w stanie nietrzeźwym) jest grupą atypową wśród recydywistów systematycznie nadużywających alkoholu w dużych ilościach od wielu lat.

3. Jeśli obecnie, biorąc pod uwagę kryteria czysto kryminologiczne, a nie psychologiczno-kliniczne, powrócimy jeszcze na końcu do dokonanego uprzednio podziału wszystkich badanych, to różnorodność kilku wyodrębnionych grup recydywistów przemawia dobitnie za tym, iż operowanie pojęciem „wielokrotny recydywista” — bez dokładnej specyfikacji, z jaką kategorią mamy do czynienia, a w szczególności bez rozróżnienia recydywistów popełniających niejednokrotnie poważniejsze przestępstwa od recydywistów dokonujących tylko występków o znacznie mniejszej szkodliwości społecznej — należy uznać za zasadniczo błędne.

Trzeba szczególnie podkreślić, że wśród 220 wielokrotnie karanych recydywistów było tylko 27 (12,5%) przestępców, których można nazwać prawdziwie niebezpiecznymi ze względu na niejednokrotne dokonywanie poważnych czynów agresywnych, oraz tylko 26 (11,8%) recydywistów, którzy byli skazani kilkakrotnie (co najmniej 2 razy) za dokonanie kradzieży powodujących straty materialne powyżej 5000 zł.

Wielokrotnie karani recydywiści z reguły popełniają różnorodne przestępstwa — oprócz przestępstw przeciwko mieniu, również inne przestępstwa, najczęściej przeciwko osobie oraz władzom i urzędom. Recydywiści będący wyłącznie sprawcami przestępstw przeciwko mieniu nie przekraczają w badanym materiale 26,8 %, a recydywiści karani wyłącznie za przestępstwa przeciwko zdrowiu oraz władzom i urzędom stanowią tylko 9,5%.

Znamienne jest również, iż 59 recydywistów, będących sprawcami wyłącznie przestępstw przeciwko mieniu, występuje aż w 5 wyodrębnionych różnorodnych

¹⁴ Pomijamy grupę złożoną z 26 recydywistów dokonujących przestępstw przeciwko mieniu, ale dla których przestępstwa te nie są głównym źródłem utrzymania i nie są związane z alkoholizmem (9 recydywistów z tej grupy dokonywało zresztą głównie kradzieży w miejscu pracy).

grupach recydywistów i że nawet 25 recydywistów będących sprawcami tylko kradzieży znaleźć można w 4 różnych grupach recydywistów. Nie podobna więc uważać nawet recydywistów sprawców wyłącznie kradzieży, a tym bardziej recydywistów sprawców różnych przestępstw przeciwko mieniu za jednolity typ przestępcy.

4. Rozpatrując duże nasilenie i znaczną szybkość recydywy u wielokrotnie karanych przestępców nasuwa się, oczywiście, pytanie: dlaczego orzeczone wobec nich kary okazały się całkowicie nieskuteczne¹⁵, czy recydywa występowała równie

Tablica 14. Pobyty na wolności 400 recydywistów po krótszych i dłuższych pobytach w więzieniu

Pobyt na wolności	Pobyt w więzieniu											
	ogółem		do 6 miesięcy		7—11 miesięcy		1—2 lata		2—3 lata		3 lata i powyżej	
			l.b.	%	l.b.	%	l.b.	%	l.b.	%	l.b.	%
Ogółem	1540	100,0	592	100,0	285	100,0	374	100,0	164	100,0	125	100,0
6 miesięcy i poniżej	583	37,9	185	31,2	117	41,1	149	39,8	61	37,2	71	56,8
7—12 miesięcy	338	21,9	123	20,8	57	20,0	91	24,3	40	24,4	27	21,6
1—2 lata	328	21,3	136	23,0	59	20,7	75	20,1	44	26,8	14	11,2
2 lata i powyżej	291	18,9	148	25,0	52	18,2	59	15,8	19	11,6	13	10,4

$$X^2 = 54,44; df = 12; p = 0,01$$

Tablica 15. Pobyty w więzieniu w związku z pierwszym skazaniem a pobyty na wolności po odbyciu pierwszej kary*

Pobyt na wolności	Pobyt w więzieniu							
	ogółem		do 6 miesięcy		7 miesięcy do 2 lat		2 lata i powyżej	
	l.b.	%	l.b.	%	l.b.	%	l.b.	%
Ogółem	322**	100,0	170	100,0	106	100,0	46	100,0
6 miesięcy i poniżej	98	30,5	41	24,1	33	31,1	24	52,2
7 miesięcy do 2 lat	133	41,3	72	42,4	44	41,5	17	37,0
2 lata i powyżej	91	28,2	57	33,5	29	27,4	5	10,8

$$X^2 = 16,28; df = 4; p < 0,001$$

* Należy również zaznaczyć, iż analogicznie przeprowadzona analiza dotycząca kar drugiej, trzeciej i czwartej świadczy także o tym, że długoterminowy pobyt w więzieniu nie daje lepszych rezultatów niż pobyt krótkoterminowy.

** Spośród 400 recydywistów w tabelcy nie uwzględniono 78, którzy przebywali pierwszy raz w więzieniu w areszcie śledczym, byli skazani pierwszy raz na karę grzywny lub którym zawieszono wykonanie pierwszej kary.

¹⁵ W tablicach 14, 15 i 16 zamieszczono dane, dotyczące kwestii nieskuteczności długoterminowych kar pozbawienia wolności orzeczonych wobec 400 wielokrotnych recydywistów (spośród 440 recydywistów, których wyniki badań omówiono w rozdziale I, pominięto 40, w odniesieniu do których brak było kompletnych danych o długości pobytów w więzieniu i na wolności).

Porównaj S. Szelhaus, *Kwestia skuteczności długoterminowych kar pozbawienia wolności*, „Państwo i Prawo”, 1968, z. 11, s. 756 i nast. W artykule tym zawarte są również wyniki innych badań, świadczące o nieskuteczności długoterminowych kar pozbawienia wolności.

Tablica 16. Pobyt na wolności po odbyciu kary do 6 miesięcy oraz co najmniej 3 lat u 80 wielokrotnych recydywistów*

Pobyt na wolności	Pobyt w więzieniu			
	do 6 miesięcy		3 lata i powyżej	
	l.b.	%	l.b.	%
Ogółem	80	100,0	80	100,0
6 miesięcy i poniżej	29	36,2	45	56,3
7—12 miesięcy	21	26,3	17	21,2
1—2 lata	16	20,0	11	13,8
2 lata i powyżej	14	17,5	7	8,7

$X^2 = 7,14; df = 3$; poniżej poziomu istotności

* Spośród 400 recydywistów w tablicy uwzględniono 80 takich, którzy (oprócz innych kar) odbywał i co najmniej 1 karę nie przekraczającą 6 miesięcy pozbawienia wolności i co najmniej 1 karę 3 lub więcej lat więzienia. Wszyscy oni karani byli co najmniej 4 razy przy czym przeciętna liczba skazań wynosiła 6,1. Wyróżnione w tablicy krótkie kary pozbawienia wolności (6 miesięcy lub mniej) były równie często karani pierwszymi lub dalszymi co kary długie (3 lub więcej lat). Uzyskane wyniki świadczą o tym, że ci sami wielokrotni recydywiści po odbyciu długoterminowych kar więzienia nie przebywali następnie na wolności dłużej niż po pobytach w więzieniu nie przekraczających tylko 6 miesięcy.

szybko po karach długich jak i po karach krótkich, czy stosowane były dłuższe kary pozbawienia wolności również i na początku ich przestępczości itp.

W pracy niniejszej problematyka ta nie może być bliżej omawiana. Poprzestajemy jedynie na sumarycznym podaniu wyników badań, dotyczących kar orzeczonych wobec 400 recydywistów.

Analiza pobytów na wolności po wszystkich orzeczonych karach więzienia — do 6 miesięcy, od 7 do 11 miesięcy, od 1 roku do poniżej 2 lat, od 2 lat do poniżej 3 lat, oraz 3 lat i powyżej — ujawniła, iż długotrwały pobyt w więzieniu w ciągu co najmniej 3 lat nie okazał się bynajmniej bardziej skuteczny niż pobyt krótki, do 6 miesięcy. Co więcej, okazało się, iż po długich pobytach w więzieniu następują krótsze przeciętnie pobyty na wolności niż po krótszych pobytach w więzieniu.

Nawet wówczas, gdy zarówno w pierwszej, drugiej, jak i trzeciej sprawie karnej zastosowano surowe kary, pociągające za sobą 2—3-letni pobyt w więzieniu, wyniki nie okazały się lepsze niż w tych przypadkach, gdy orzekano kary krótkoterminowe.

Analizując kary orzeczone wobec 44 recydywistów uznanych za przestępców zawodowych popełniających poważne przestępstwa przeciwko mieniu, ujawniono, iż — mimo że niemal połowa spośród nich była co najmniej jeden raz skazana na karę co najmniej 5 lat — szybkość recydywy po odbyciu tych długich kar nie była mniejsza niż po odbyciu kar znacznie krótszych. Przypominamy, iż tylko 25 % spośród tych recydywistów po ukończeniu 17 lat przebywało dłużej na wolności niż w więzieniu.

Wyniki naszych badań potwierdzają więc poczynione w wielu krajach doświadczenia wskazujące na to, iż w stosunku do recydywistów poważnie nieprzystosowanych i poważnie wykolejonych społecznie począwszy od nieletniości zawodzą z reguły zwykle kary pozbawienia wolności, niezależnie od ich wysokości.